ياش توركستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929 نچی ییلنک دیکابر- ندان چیقا باشلاغان	آپریل (نیسان) 1932	سان 29

بو سانده:

1 ـ تورکستان ایچیلاری فاجعه‌سی — باش مقاله
2 ـ بر تاریخی وثیقه — *.*
3 ـ تورکستان مسلمانلرینک ایکینچی قورولتایندا بیریلگان قرارنامه
4 ـ تورکستانده انقلاب دوری III — تیمور اوغلی
5 ـ جبهه‌مزنی بر لشتیرمیلک — چوقای اوغلی مصطفی
6 ـ تورکستان حقنده بر معروضه — چاقاتای
7 ـ بر تورکستانلینک تروپیکه خیانت . . . — توقتامش اوغلی
8 ـ مانچوریا مسئله‌سی وه دنیا افکار عامه‌سی — م.
9 ـ آلمانیادا رئیس جمهور سایلاوی — یاش تورکستانلی
10 ـ تورکستان خبرلاری

Yach Turkestan

Mars 1932 (Le jeune Turkestan) No. 28

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

بولیمزغا توغری کیلگان بوتون یازولار اوچون مجموعه‌مزنک بیتلەری آچیقدر . باسیلماغان یازولار قایتاریلماس .

آبونه شرطه‌ری :

ییللغی 4 دولار ، آلتی آیلغی 2½ دولار ، اوچ آیلغی 1½ دولار

سایغیلی اوقوچیلاریمز

«یاش تورکستان»نی اوزکزگه اوقوش ییله‌ن قاینماس ، اونی باشقالارغا هم اوقوتوش اوچون هر نامانغا تارقاتنکز.

تورکستان چیکه‌ره‌له‌ریگه یاقین ییرله‌رده یاشاوچی اوقوچیلاریمزدا مجموعه‌مزنی یورتمزگه کیرگیزینگه کوبره‌ك حرکت ایتمه کله بزگه یاردم ایتسینله‌ر.

«یاش تورکستان» تورکستان ملی استقلالی دوستلاریندان مادی وه معنوی یاردم کوته‌در. اعانه بیروچیله‌رنک اسمله‌ری مجموعه‌مز صحیفه‌سنده باسیلاجاقدر. باشقارما.

مجموعه‌مزگه تیوشلی هار تورلی یوللانغالار اوچون آدره‌س :

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

Abdulvahap Kara

یاش توركستان

توركستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنینگ دیکابر-ندان چیقا باشلاغان	آپریل (نیسان) 1932	سان 29

توركستان قاچقینلاری فاجعه‌سی

توركستانده روس پرولتاریاتی دیکتاتوراسی آستنداغی جداب یولماسلق درجه‌ده آغرلاشقان تیریکچیلک شرائطی حقده سویله‌ب اوتوروش آرتقچادر. سوسز چوللرنی اوز ئیچری وه فانی بله‌ن یم یه‌شیل گلستانگه ئه‌یله‌نترگه‌ن تینج، محنتکش توركستانلیلر اوز آتا یورتله‌ریده قول کبی یاشاماقدادرلار. توركستانلیلر نه اینکه سیاسی حریتدن، ملی انکشاف آزادلقدان‌دا محرومدرلار، حتی موسقوا بولشه‌ویکلری اونلارنینگ بوتون تیریکچیلک واسطه‌لارینی قوللاریندان تارتوب آلدیلار. خلقنینگ قیمتلی، مقدس ساناغان هر بر نه‌رسه‌سی آیاق آستیغا آلینیب تاپتالانغان، کیرله‌تیلگه‌ن: اونینگ دینی، عائله اوجاغی وه بوتون ملی بارلغی کیرلاتیلگه‌ن. دین اینگه‌لریدن آللهدان واز کیچیشنی طلب ایتدیلر، لاتینی

یاتا

«ملی یول»

آذربایجان استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق
مجموعه‌دور. عرب حرفلریله چیقادر.
آدرسی:
Redaction „Yana Milli Yol" — Berlin W 56. Postfach N. 24

«امل مجموعه‌سی»

قریم توركلرینینگ استقلال فکرینی تاراتادرغان
اوبش کونلک مجموعه‌در. عرب حرفلریله چیقادر. آدرسی:
„Emel Medjmuasi" str. Ardealului N. 3 - Bazargic - Romania

«پروموته»

قافقاسیا، اوکراینا وه توركستان استقلاللارینی قور-
غاوچی فرانسزچه آیلق مجموعه‌در. آدرسی:
4, villa Malakoff, Paris (16)

«استقلال»

استقلالچی آذری محررلری تاماندان برلینده لاتین
حرفلریله هر اون کونده چیقاریلماقدا بولغان بو
قیمتلی غازیتانی اوقوچیلاریمزغا توصیه ایتامز. آدرسی:
Berlin-Charlottenburg 2, Postfach N. 16

«قافقاسیا داغلیلاری»

شمالی قافقاسیا ملی استقلال دعواسینی ترویج ایتوچی
آیلق مجموعه‌در. روس تیلنده چیقاریلادر. آدرسی:
Warszawa, Motszynska, 39 — Pologne

«یه‌نگی توران»

توركچه-فینچه آیلق غازیتادر. لاتین حرفلریله چیقاریلادر. آدرسی:
Iso Robertinkato 4 B 12 — Helsinki-Suomi — Finland

Abdulvahap Kara

«آللانك پەمبىرى»، دىب اعلان قىلادىلار. («قىزىل اوزبكستان»
1927 نچى يىل 1 نچى ماى وە 11 نچى ايىول سانلارى) وە قرآن
كرىم يىرىگە ماركس‌نىڭ «كاپىتال»ىنى قويادىلار. قاى يىردە
«جىكاور لەنبىزم» روحى بولماسا او يىردە «عكس الانقلابچى
«تچپات»، بار دىب شبهەلەنەدىلەر. مملكتدە بۇ ايىكە ملى اساسدە،
حتى على العادە، اسانچىلىككە ياشاماقدە آغىر بولوب قالدى. تور-
كستانلىلار انسان كبى ياشاماق امكانيتكە ايگە بولماق اوچون كوب
يللاردان بەرى تالماى، توقتاماى كورەشە كەلەدىلەر. قورالسز
بر خلقنىڭ قوراللى بر دولت كوچلەرىگە قارشو كورەشمەسى قو-
لاى بر ايش ايمەس. اونكچوندركە چيكەرەكە ياقين بولغانلار،
چيكەرەنى آشوب اوتە بىلگەنلەر اوز مالىنىڭ سوگىچى قالغان
قوقاتىنى آلوب قاچماقدا. توركستانلىلار قومشو مسلمان مملكتلەرندە
توزوكرەك وە قولايراق ياشاماق ممكن بولورىنى اميد قىلادىلار،
دينى حسى تحقير ايتلگەن خلق، اوز دينداشلارى آراسىدا روحانى
بر حمايە تابا آلىشدان اميدوار بولادر. ملى تويغوسى كەمسىتلگەن
خلق، اوز قانداشلارى ناماينداڭ بر يارديم كوتمەسدە، هەر حالدا
دردىنى، فلاكتنى يىنگىللەشترەدىك بر مهمانوازلىق كوتەدر...
مەنە شو نيتەدەن توركستانلىلار ايرانغا، آفغانستانغا وە توركيەگە
اوتوشكە اورونەدىلەر وە اونلارنىڭ كوبى ساوت چيكەرەسىنى
اوتوش اثناسىدە اوز جانلارىنى قربان بىرەدىلەر! فقط...

بو كوىلەردە بر ايراندان، او يىرگە قاچوب كيلگەن تور-
كستانلىلەرنىڭ احوالى حقىدە معلومات آلدق. بو يورتداشلارىمزنىڭ
تىنچلىك وە جىدەب بولورلق بر تيريكچىلك اوموب كىلدىكلەرى بو
مملكتدە قانداى بر كون كيچىرەكدە ايكەنلكلەرىنى تصور ايتمەك
كوب آغىر. توركستانلىلەرنىڭ اوتىرىدە قايغولو يوزە كلەرىنى يارا-
لاماسلق اوچون بز، قاچقين يورتداشلارىمزنىڭ جانلارىنى تفصيلا-
تىلە بو يىردە تكرار نقل ايتمەيمز. شو قادارىنى دىمەك كافيدر كە،

آلغان موثوق معلوماتمزغا كورە اونلار «قارادان قوتولوب يامغورغا
اوچراغانلار» وە يورتلەرندەن آلوب چىقا بىلگەن متاعلارىنىڭ سوڭ
قالمىشلاندا، ايران كومروك ادارەلەرى قائدەسىكە، محروم بولوب
ايندى هندستان توپراغىغا ايتكەندە، حكومتى حمايەسىگە اونەملىشنى
اوزلەرى اوچون ايگە بويوك بر خوشبختلق دىب ساناماقدالار...
توركستانلى قاچقينلارنىڭ احوالى وە اونلارغا يارديم حقىدە او
يىردەكى توركيە وە آفغانستان قونسوللارى اوز حكومتلەرىگە
يازغان بولسالاردا حاضرغا هيچ بر جواب آلنماغان. يورتداشلا-
رىمزنىڭ فلاكتىنى يىنگىللەشترەدىگەن بر جوابنىڭ آلينىب آلنما-
سلىغىدا معلوم ايمەس.

بو وطنداشلارىمزغا بر يارديم كورسەتە بىلمەك اوچون،
تأسف كە، اوزىمزدە هيچ بر واسطە يوقدر. بز، حكومتلەرگە
مراجعت ايتب قاچقينلارنىڭ حاللارىنى يىنگىللەشترەدىك بر يارديم
قىلولارىنى اوتونەمز. فقط، بوندان بزنىڭ ايستەدىگمز فائدەلى نتيجە
چيقاچاقمى؟ حتى بر گە يازماسدان اول ايران حكومتىگە يازوب
حاللارندان شكايت هەم قىلغانلار. انگلانىلغانىغا قاراغاندا حتى
شاه حضرتلارىغادا يازوب مراجعت ايتكەنلەر. لكن بو مراجعتلەر
نتيجەسىدە قاچقينلارنىڭ دردلەرى آزالماى، بالعكس، اولكى فلا-
كتلەرىنىڭ بو مراجعتلەردەن سوڭرادا دوام ايتمەسى، كوڭوللە-
رىنىڭ معنوى آغىرلىغىنى آرتديرماقدادر.

«دوست، فلاكت چاغىدا سىنەلير» دىرلەر. بزنىڭ خلق ايگە
بويوك فلاكت ايچىدەدر. وطنىمز خلقىمز اوچون ايگە قورقونچ
بر زندانغا ئەيلەنترىلگەن. خلق، نيمەسىدەن كورەشوب اوزىگە بر
نجات آختارماقدا. اميدسزلىكنىڭ سوڭ درجەسىگە كيتريلگەن وە
روس بولشەويك ادارەسى دهشتلەرىگە چىدەمەك طاقتى يىتكەن
توركستانلىلەرنىڭ چيكەرەگە ياقين بولغانلارى قاچماقدالار... بو-
نلار نظرندە ايران، آفغانستان وە توركيە دونيا جنتى بولوب كو-

Abdulvahap Kara

دوشمن... بو أولكەلەردە اوز دینداشلاری وە قان قارداشلاری

یاشایدرلار... ایندی بو قاچقینلارینك دینداش ایراندا قانداى قبول

ایتكەنلكلەرینی كوروب توروبمز.

بو ملی فاجعەمزنی تصویر ایتە بلمەك اوچون قانداى قلم

وە قاغز كافی لازمەدر؟

عجبا، بر اوچون ملی حریت وە استقلال كونەشی اصلا توغماس

سی ایكەن؟ عجبا قارداشلاریمزنك محقق أولومگە قارشو نەجان

آقاروب كیلدیكلاری مملكتلەر اونلارینك مادی وە معنوی عذابید

لاریغا قارشو كەر قولاق وە ساووق یورەكلی بولوب قالا بیرە

دەرلەرمی ایكەن؟

بز توركستانلیلەر، ملی دوشمانلاریمزغا قارشو كورەشیمزدە

هیچ كیمسەدەن یاردەم اوتونمەیمزا... بزنك بردەن بر اوتو

نچمز، أولومدەن قاچوب اوزیگە سیغنادلق بر یر (بر ملجا)

آزاغان یورتداشلاریمزنك یرلەشتریلیشیدر.

عجبا، بزنك بو تاووشمزدا ایشیتلمەسی ایكەن؟

دوست، فلاكت چاقندا سینەلیر!

ایراندا قاچیب چیققان توركستانلیلەردەن بر غروپ

بر تاریخی وثیقە

تاریخی بر وثیقە بولغان «توركستان مسلمانلاری 2 نچی قورولتاینینك قرارلاری»نی توبەندە عیناً باسوب توروبمز. اوقوچیلا

ریمزی بوندان اون ییل ایلگەریكی زمانی — مەن شو وثیقەنك

توزولدیكی 1922 نجی ییلی — بر ایسكەرووگە دعوت ایتەمز.

بزنك توراللرمز، هەمدە آجلق ییللاری نتیجەسندە كوچسزلەنگەن

خالقیمز، تاشقاریدان هیچ بر قانداى یاردەم بولماغانی حالدا، اوز

روحنداكی ملی لیاقت وە حقوق توپغوسیدان قوت آلوب تورنچی

ییللەر یورتیمزنك اینگ كوچلی دوشمانی ساوت روسیەسیگە قارشو

كورەشمەكدە ایدی. توركستانلیلەر وطنلارینك هەر یاریچاسینی

مثالسز قهرمانلق وە فداكارلقلار بلەن قورودیلار. توركستان ملی

آزادلغی وە استقلالی یولیدا اولادلارینك قانلاری نەهر كەبی آقدی

وە نجەلەری ناپدید اولیولدی. «ملتلەر آزادلغی وە برادرلكی،

حقندەكی آلدامچی شعارلار آستیغا یقیغان قانخور دوشمان، چارلق

ایمپیریالزمندان ایندیگە قورتولماقدا بولغان توركستانی یەگیدەن

روس كرەستیان وە ایشچیلەری آیاغی آستیدا ایگیلتمەك اوچون

یورتیمزگە توشون آرقاسیدان توشون یوباردی.

«آزادلق وە برادرلك»!... چار حكومتیدە خلقی، ایران

توركیە توپراقلارینی باسوب آلماق ایستەرگەن عینی سوزلەرنی

سویلەمەسمی ایدی؟... حتی انقلاب عرفەسندە بوتون توركستانلیلەر

نی یەدی سودان هایداب چیقارغان وە بوتون توركستاندە جزا

دستەلەری توزگەن سوگجی توركستان گنرال گوورناتوری قودا

یاكیندە «توركستانلیلەر روسلار برادرلكی» بلەن بحث ایتەر

ایدی...

1910 نچی ییل آوغوستندا توركستان وكیللەریگە قاراتا

سویلەگەن گنرال قوراپاتكین مەن شو سوزلەرنی ایتكەن ایدی:

Abdulvahap Kara

بز تورکستانليلەر، ملي دوشمانلاريمزغا قارشو کورەشيمزدە
هيچ کيمسەدەن ياردەم اوتونمەيمز!... بزنگ بردەن بر اوتو-
نچمز: أولومدەن قاچوب اوزيگە سيغيناردق بو ير (بر ملجاء)
آراغان يورتداشلاريمزنگ يرلەشتريلمشيدر.

عجبا، بزنگ بو تاووشمزدا ايشيتلمەسمي ايکەن؟

«دوست، فلاکت چاغدا سينەلير»!

ايرالغا قاچيب چيققان تورکستانليلەردەن بر غروپ

کورەشمەلەدە ايدی. تورکستانليلەر ...
مثالسز قهرمانلق وە فداکارلقلار بلەن قوروديلار.
آزادلغی وە استقلالی يولدا اولادلارينك قانلاری ...
وە جسدلەری تاعديك اويولدی. «ملتلەر آزادلغی
حقيقەتغی آلدامچی شعارلار آستيدا يقيلغان قانخور ...
ايمپەريالزمندان ايديگە قورتولماقدا بولغان تورک...
روس کرەستيان وە ايشچيلەری آياغی آستيدا ايک...
يورتيمزگە توشون آرقاسيدان قوشون يواردی.

«آزادلق وە برادرلك»!... چار حکومتی‌دە...
تورکيە توپراقلارينی باسوب آلماق ايستەرکەن ...
سويلەمەسمی ايدی؟... حتی انقلاب عرفەسندە يوتو...
نی يەدی سودان ديداب چيقارغان وە يوتون ...
دستەلەری تورکەن تورکچی تورکستان کيرال ک...
باغليکن‌دە «تورکستانليلەر روسلار برادرلگی ...
ايدی...

1916 نجی يل آوغوستندا تورکستان و...
سويلەگەن کيرال تورابالکين مەنە شو سوزلەرنی...

Abdulvahap Kara

روسلار وه تورکستانلیلر اوز آرا برادرلار ، روسلار بیوك برادر
(آغا) ، تورکستانلیلار ایسه کیچیك برادر (اینی)لەردر. سز تور-
کستانلیلەرده موجود یاخشی بر عادتگه کوره کیچیکلەرنك بیوك
لەرگه بویون ایگیشی وه قولاق سالیشی (اطاعت ایتەگی) لازم.
مەن ایندی ، سز تورکستانلی کیچیك برادرلار (اینیلەر)دە اوز
بیوك برادرلارگز (آغالارگز) روسلارغا قولاق سالگز وه بویون
ایگگز...»

بولشەویکلەرنك «مللەر آزادلغی وه برادرلگی» ایسه تورا-
باتگین «برادرلگی»ندن یالغز تاشقی شکلینك «انقلابی» بولوب
کورونوشدەگه آیریلادر. ماهیت اعتباریله ایسه بونلارنك همەسی-
دە جملەگه معلوم «روس حریتی»در.

قاراگز ، روس بولشەویکلەری اوزلەری وعده قیلغان «مللەر
آزادلغی وه برادرلگی»نی قانداغ یاراتماقدالار؟ اونلار مملکتنی
اونك اصل حقیقی اهالیسندن «آزاد» قیلا باتورلار. اونلارنك
«برادرلگی» ایسه غیر روس مللەرنی «روس پرولەتاریاتی رهبر-
لکی»گه بویون ایگدیرمەگدن عبارتدر.

بولشەویکلەر تورکستان عصیانچیلارینی ئەللە قانداغ اوغری-
باسماچیلار شکلده وه عصیان حرکاتینی ایسه هەر قانداغ سیاسی
مفهومدن محروم بر حرکت قیلیب کورسەتمەککە تریشەدیلار.
درج ایتدیگمز وثیقه بو خصوصده فوق العاده بر معنا افاده ایتەدر.
قرارلارنك 8 نچی مادەسی کورەشنك مقصدی تورکستان ملی قورو-
لوشی ایکەنینی آچیق سویلەیدر. قورولتای 12 نچی مادەسیله تور-
کستانی «مستقل تورك اسلام جمهوریتی» دیب اعلان قیلیشغا قرار
بیرەدر.

تورکستان عصیانچیلاری او زماننی بر دورده حکومت شکل-
نك قطعی صورتده تعیین ایله بیلمەسلگینی کوب یاخشی آکلاغانلار
وه بو سببدن قرارنك 14 نچی مادەسی حکومتگه ، مملکت ساویت

حکومتدان قوتولور قوتولماس درحال ، شکل ادارەنی قطعی
صورتده بلگیلەمەك اوچون ، خلق قورولتاینی توپلاش وظیفەسینی
یوکلەیدر. عصیانچیلار قورولتای عینی زماندە تورکستاندە یاشاوچی
تورکستانلی بولماغان خلقلارنك حقوقی خصوصیدە اویونەگەن:
بو ملی اقلیتلەرنیدە حقیقی تورکستانلیلەرله برابر عینی حقوقغا ایگه
قیلغان. 15 نچی—18 نچی مادەلەر عصیانچیلاردا کینگ بر دەمو-
قراتیك احوال روحیەنك حکم سوردەکلگینی کورسەتەدر. اگر
سز بو قرارلارنك کیچەگه جهانگیر چارلق بایراغی آستیدا
مملکتدە خوجابلق قیلغان وه بوگون اوز حاکمیتینی بولشەویزم
بایراغی آستیدا دوام ایتەیریب تورگەن روسلەرگه قارشو قانلی
کورەش چاغندا یازیلغانلغینی خاطرلاساگز ، او زمان سز ، تور-
کستانلیلەر ، بوتون جهان حضوریدە خلقیمزنك حددان آرتق متا-
نتدان ، عالیجنابلغندان وه اوزگه خلقلار حقوقغا قارشو بیوك
حرمت توتوشدان افتخارله سویلەیە بیلەرسگز. بوندای بر خلق
اوزیگه وه اوز حقوقغا دیگرلەرینکدە بونك کەبی حرمت ایتو-
لەرینی طلب قیلیشدا حقلیدر. بو وثیقەنك قیمتی ، اونی توزوشدە
آوروپا تحصیلی کورگەن هیچ بر آدام قاتناشماغان سببلی بر قات
یاها آرتادر. بو قرارلار عصیانچیلارنك اوز قوللاری بیلەن وه خلق
کتلەسینك اوزگەسی تامامیدان ایشلەنگەن بر اثردر. طبیعی ، تور-
کستان «قانون اساسیسی» وظیفەسینی کورووی لازم بولغان بو
قورولتای قرارلاری ، مثلا ، اینگلتەره وه یا فرانسه قانون اساسیسی
شکلدە یازیلماغان. اونك کەمچیلکلەری بار؛ فقط بو کەمچیلکلەر
ئەکلیك جهتدن بولوب جدی بر سیاسی وثیقەنك اساسی مفهومیگه
خلل بیرەدرگەن بر ماهیتدە ایمەسدر...

او زماندان بەری اون ییل اوتدی. تورکستان بوگون قزیل
انقلاب رنگی بیلەن بویالغان روس ایمپەریالیستلاری وه قولونیزاتور-
لاری تامامیدان بوتونلای قاپلانیب آلینغان. او یردە موسقوا حاکمیتی

Abdulvahap Kara

ايرانى يالدەمەگەن بر پارچا توپراقدا قالمادى.
بو قرارلارنى چيقارغان قوروليايدا قاتناشقان يورتداشلار
دىمردان بوكون قانچا آدام تيريك قالغانلر، اونى بيلمەيمز...
توركستان ملى استقلالى يولدا كورەشوچى بزلەر اوچون
«توركستان مسلمانلارينك 2 نچى قوروليايى» قرارلارى بر سياسى وديعە وە اونك هەر بر سوزى وە هەر بر حرفى بزچە قيمتلى وە مقدسدر. بلكە بزدەن: «بس، اونك كەمچيلكلەرى يوق؟» ديب سورارلار. بوڭا ايسە: «بو وثيقە بزچە اوزينك كەمچيلكلەرى بىلەندە قيمتليدر» ديب جواب بيرىشمز كيرەك وە بيرەمزدە، چونكە بز اوز خاطيرمزنى اونك بوتون كەمچيلكلەريلە برابر سەومز. ملى استقلال قوربانلارى خاطرەسينك قيمتيني بيلگەن هەر توركستانلى بو وديعەنى اوز يوره‌كىدە ساقلامالىدر.

بو يردە بر اخطار لازمدر. بوكون، توركستانليلەرنك 2 نچى قوروليايى زمانيدان اون يل اوتكەن بر چاغدا، بزنك ملى كورەش غايەمز دائرەسى، وقعەلەرنك جريانى بىلەن خيلى كينگەيمشدر. توركستانليلەرنك 2 نچى قوروليايى توركستاننى ايسكى روسيە توركستان گينرال گوبرناتورلغى حدودى ايچيدەكى ولايتلەردەن گە نحصر ايتەر ايدى (قرارنك 13 نچى مادەسى). او وقت بلكە بونداى بر تصورنك سببى بار ايدى. بوكون ايسە بز توركستان مفهومىگە بوروننى بوخارا وە خيوە خانلقلارى ايلە حاضرگى قازاقستاننك بوروننى توركستان گينرال گوبرناتورلغى ايچيگە كيرگيزيلمەگەن ولايتلەرينىدە كيريتەمز. بو حركت مجاهدلەريمزنك سياسى وديعەسينى اوزگەرتمەك ايمەس، بلكە اولارنك قورتولوشى يولدا اوز جانلارينى فدا ايتديكلەرى «توركستان» مفهومىنى تاريخى وە طبيعى معناسى بىلەن تولدوروشدر.

ملى استقلال مجاهدلەرى — آتالارىمز وە آغالارىمزنىڭ يورتمز دوشمانلارى بىلەن كورەشوده يالغز قهرمانلق وە فداكارلق

كورسەتمە كلە قالمادى، عينى زمانيدا، اوز قرارلارندا ديگر ملتلەلكدە حتى يورتمزنى اوزيگە قول قيلماق ايستەگەن ملتدە حقوقىغا حرمت وە رعايت مادەسينى قيد ايتمە كلە بويوك بر سياسى مردلك كورسەتكەنلكلەرى بىلەن توركستانليلەر افتخار ايتسەلەر حقليدرلار وە افتخار ايتمەليدرلەردە.

توركستاننك مستقل جمهوريت اعلان ايتلوويننك اوتنچى يل دونومى مناسبتيلە بز يورتمزنك استقلالى يولدا شهيد توشكەن توغانلاريمزنى ياقاريشلار ايلە ايسلەر وە تيريك قالغان قهرمان مجاهدلەريمز اوچون يورتمزنى حر وە مستقل كورمەك سعادتينى تيلەيمز.

. . .

تاريخى وثيقە:

توركستان مسلمانلارينك ايكنچى قوروليايندا بيريلگەن قرارنامە

(اصل نسخەسيدەن اوزگەرتيلمەي كوچوروليدى. باشقارما)

1 — باب

مادە — 1: توركستان مملكتى 1868-1874 م، 1272-1280 هـ.دە روسيە ايمپەراتورى ايكنچى آلەكساندر اون بش مليون توركستان مسلمانلارينى اوزيگە تابع قيلماق اوچون پەروسكى، چەرنيايەف، كاوفمان، ايسكوبلەف، كوراپاتكين وە بولارغا اوخشاش ظالملارنى كليتلى عسكر ايلە يوباروب كوب مسلمان قانينى توكوب بوتون توركستاننى اوزيگە قاراتوب مسلمانلارنك بوتون سياسى، مدنى حقوقلارينى جبراً وە قهرا غصب ايتب آلغان ايدى.

« — 2: توركستان استيلا ايتلگەندەن سوڭرا توركستاننك ياخشى وە خوش هوا يرلەرى مسلمانلار قولىدان آلونوب روس

Abdulvahap Kara

موزینگلاریگه تقسیم قیلیب بیرلگه‌ن ایدی. آخرگی زمانده،
نیکالای زمانیده، ئادەم‌مه‌لەنىكى «(مهاجرت) آدارهسی آچیلیب
تورکستان کوچه‌به خلقینك یرلەرینی مرحسنر بر اصولده
پادشاهلق ملکی اعلان قیلیب، تارتوب آلوب روسیه دهقانلا-
ریغا انعام ایله باشلادی. ظالم روسیه حکومتی مسلمانلارنك
مادی حقوقلارینی غصب ایتمەك ایله برابر معنویاتلاریگه هم
نهایت قاتیغ ضربه‌لەر بیردی وه مسلمانلارنی جهالتده قالدیر-
ماقغا هر بر یول ایله سعی وه حرکت ایتدی. بو کردارلا-
ریدان مقصدلاری مسلمانلارنی روسلەرگه دائمی صورتده
قول قیلیب ساقلاماق ایدی. شونه بو سببدەن مسلمانلار هر
تورلی صنعت وه هنردەن محروم ایتلدیلەر وه حکومت ایشله-
ریگه آلینمادیلار. مسلمانلاردان «امین» وه «مینگباشی»
اسمی ایله حکومت ایشیگه آرالاشقانلار بولسالار هم بولارنی
ایشگه آلغان زمان روس فائدهسیگه ایشلەیدرگەن خائن،
پارهخور آدملاردان آلغانلار. مونگدیك جاهل مأمورلەر روس-
لەرنك ظلم وه تعدیلەریگه پارهدەدان باشقا هیچ ایش قیلماس-
دیلار. مونگه اوخشاش تدبیرلەر ایله مسلمانلارنك همه بای-
لقلاری آزآز یوقالوب مال وه ملکلەری روسلەرنك قولیغا
اوتمه‌کده ایدی. 1916-1917 آرالاریدا مسلمانلار عسکری
خدمتگه آلینسالار هم قوللاریغا اسلحه بیرلمه‌ی قارا ایشلەرده
توتولدیلار. مذکور تاریخلاردا مسلمانلار آچلق وه قحط-
للیگه اوچراب، یاقیمزلقدان اوچ میلیون قدر بلقلان وه
ضایعات بیردیلەر، قریلیب کیتدیلەر.

ماده — 3: 1917 ده نیکالای سلطنتی آغداریلیب روسیه‌ده انقلاب
پیدا بولدی. بو انقلابده بز تورکستان مسلمانلاری هم اوز
حقوقمزنی سوراب آلدق. بز 95 فائض تورکستان مسلمان-
لاری وکیللاری قورولتای قیلیب خوقند شهریده تورکستان

ملی مختاریت حکومتینی اعلان ایتدك. لکن هر وقت مسلمان-
لارنك خدمت وه قوللاریدان فائدهلەنیب یورگەن ظالم روسلەر
قوللاریداغی قوراللاریغا سویانوب او حکومتنی تارقاتدیلار
وه حکومت اعضالارینی حبس وه طرد ایتدیلەر وه اوزلەری
5 فائض بولغانلاری حالدا اوز حاکمیتلارینی اعلان ایتدیلەر.

ماده — 4: بو کون قوممونیست نامینی آلغان تورکستانده‌کی روس-
لەر حاکمیتلارینك اعلانی بعدنده تورکستان مسلمانلارینی
نیکالای زمانیدان هم قاتتراق اوشلەب قیساقغا باشلادیلار
وه مسلمانلارنك همه اموال وه املاکلەرینی تالاب وه همه
حقوقلارینی قوللاریدان تارتوب آلدیلار. شورا قیزیل عسکری
تورکستاننك شهر قیشلاقلارینی کویدوروب مثالسز صورتده
تالان وه تاراج ایتدیلەر وه هنوز ایتمه‌کده‌لەر. بو تالانچیلار-
نك برنچی رئیسی کولیسوف 1918 ده بوخارا وه خوقندنی،
اوندان سوگرا کارا کوف، اوسیه‌نسکی، سافاروف، کانا-
والوف، فروزه، ساکولنیکوف، بو کی‌لەر بوتون فرغانه‌نی
خاك تراب ایتدیلەر. 1920 سنتابرده بوخارا شهرینی یاندیریب
همه بایلغینی (طلا، کوموش، اسیل تاش) لارنی حتی اسلحه-
لەرینی بویزده‌لەریگه (اوت آرابالاریغا) یوکلەب موسقواغا
وه تاشکندگه آلوب کیتدیلەر.

ماده — 5: موسقوادان حریص شورا حکومتینك «تورك کامیسه»
(«تورکستان قومیسیونی») ناملق کامیسیه‌سی اوز مرکزینك
یامان فکرلەرینی اجرا ایتمەك اوچون کیلیب بوتون تور-
کستان اینلك آدملارینی حکومت اداره‌لەریدەن قوغلادی،
بعضلارینی حبس ایتدی وه اوروناریغا هیچ نرسه بیلمه‌گەن
حسز، شعورسز، مسلکسز آدملارنی «مسلمان وکیللەری»
نامینی بیریب قوندوردیلار. بو واسطه ایله خلقی قریب
بیرمه‌ککه باشلادیلار.

Abdulvahap Kara

ماده — 6: یورت یلدان بیری بولشه‌ویکلر ایله دائمی صورتده
اوروشوب کیلمه‌کده بولغان تورکستان مجاهدلرینی تورلو
تهمتلر ایله ممالک خارجیه‌گه «اوغری»، «باسماچی» دیب
کورساتوب اولارنی محو ایتمک لازم دیب آکلاتور ایدیلر.
بو بهانه ایله ورغانی تاراج ایتیب فقیر وه بیچاره خلقنینک
اویلرینی یاندیردیلار.

« — 7: مسلمانلارنینک دین وه شریعتلارینگه هم قول اوزاتوب
قاضیلارنی‌ده هم بوزدیلار.

تورکستان مسلمانلارینینک ایکنچی قورولتایی جلسه‌سی تورکستان استقلالی مجاهدلاری
باش قوماندانی شیر محمد بیک

2 — باب

ماده — 8: هر جهتده‌ن مظلوم بولغان 95 فائض تورکستان
مسلمانلارینینک وکیللاری ایکنچی قورولتایمزدا یوقاریدا ذکر
ایتلگه‌ن ماده‌لارنی مذاکره قیلیب تصدیق وه اتفاق ایله تورکستان
آزادلغینی اعلان وه حقیقت بایراغینی کوته‌رمه‌ک اوچون
آینده‌گی ماده‌لرنینک، قرارلارنینک هر بیرینی ملتنینک قانی
برابرنده حساب ایتیب تصدیق وه قبول ایتدیک.

« — 9: قورولتای اعضالاری برنچی بابدا ذکر ایتلگه‌ن ماده‌لرنی
عین حقیقت بیلدیلر. بوندان سوگرا شورا حکومتی سیاستینی
اوزگه‌رتوب تورکستانگه تینچلیک بیرمه‌سه، یعنی تورکستان
مسلمانلارینینک اعتقاد وه معیشتلارینگه موافق بولغان اوز حکو-
مکلارینی تصدیق ایتمه‌سه وه تورکستان مسلمانلارینینک همه
سیاسی وه مدنی حقوقلارینی قایتاروب بیرمه‌سه بز تورکستان
مسلمانلاری هر فردیمز خواه اسلحه‌لی وه خواه اسلحه‌سز
آخرگی قطره قانمز قالغانچا شورا حکومتی ایله اوروشامز. بز-
لنک بو محاربه‌مز صورت قطعیه‌ده دوام ایته‌دور.

« — 10: تورکستانده حیله، فریب وه زور ایله حکومت قور-
غان بولشه‌ویکلر خائن، تالانچی، باسماچیلار دیب تانیلادرلار.

« — 11: تورت ییل اوروش، قان توکوش نتیجه‌سنده اوشبو قو-
رولتایدا اعلان ایتلگه‌ن بو حکومت موقت تورکستان حکومتی
حساب ایتلیب قبول ایتله‌دور.

« — 12: بو ینگی حکومت، تورکستان تورک مستقل اسلام
جمهوریتی، اسمیله یاد ایتله‌دور.

« — 13: تورکستاننینک همه ولایتلاری، یعنی سیردریا، فرغانه،
سمرقند، یدی سو، قاسپی، آموداریا ولایتلاری همه علاقه-
لاری ایله بو ینگی حکومت ادارەسیگه اوته‌دورله‌ر.

Abdulvahap Kara

3 — باب

ماده — 14: شورا حکومتی توركستاندان دفع بولغان زمان بر حکومت درحال تاشکندده بر قورولتای چاقیرادور. او قورولتایدا او زمانغاچا حکومت طرفیدان بیریلگه‌ن قرارلار، قانونلار قایتادان کورولوب، لازم کورولسه تبدیل ایتله‌در. هم حکومتنك طرز ادارمسی و طرز تشکلی و تقسیماتی او قورولتای اختیارنده بولور.

» — 15: قورولتایدا 18 یاشندان یوقاری بولغان هر بش مینگ نفوسدن بر وکیل سایلانور. حکومت داخلده‌گی کیچیك ملتلر هم اوز نفوسلریله متناسب مساوی حقوق ایله قورولتایدا اشتراك ایتورلر و حکومتگه انتخاب ایتله بیلورلر. بو قرارنامه اعلانیدان سوڭرا شورا حکومتی خدمتنده قالغانلار، بولشویك فرقه‌سیگه کیرگه‌ن و بولشویك فرقه‌سینی ترك ایتب چیقماغانلار، «آسوبی اوتدیل» («مخصوصی جزا دسته‌سی») و «چیکه»لرده ایش قیلغانلار، توركستان حکومتیگه بالفعل مقابله ایتب قارشی تورگه‌نلر سایلاماق و سایلانماق حقیدان محرومدرلار.

4 — باب

» — 16: حکومت داخلنده‌غی کیچیك ملتلر اوز عادت و معیشتلریگه موافق یاشارلار و آنا تیللرنده مکتبلر آچارلار.

» — 17: هر طائفه، هر مذهب مختار بولوب آدالارندا مساوات حقوق محافظه ایتلیر.

» — 18: حکومتنك همه فائده و ثروتی برابر بولور. یعنی حکومت داخلنده‌غی همه ملتلر برابر فائده‌لنه بیلیرلار.

» — 19: خارجی و داخلی تجارلارگه کینگ دائره‌ده مساعده بیریله‌در.

ماده — 20: هر بر آدم اوز ملکنی حکومت تبعه‌سیگه ساتا آلادر.

» — 21: خارجی دولت تبعه‌سیگه ملك ساتیلماس. لکن اوزون ییللغا اجاره قیلماق ممکندر.

» — 22: خلق قولیدان روس حکومتی زمانیده تارتوب آلغان یرلر اوز صاحبلاریغا قایتاریلور. اما حکومت یرلریده شرکت ایله یاشاماقدا بولغان یرلی اهالی تورگه‌ن جایلاریدا باقی قالورلار.

» — 23: تاغلار، اورمانلار، معدنلر، بوگونگه‌چه ایکیلمه‌گه‌ن صحرالار حکومت ملکی حسابلانوب حکومت طرفیدان خارجی مملکتلرگه اجاره‌گه بیریلمه‌گی ممکندر.

» — 24: کوچه‌به خلقنك یرلری اوز جماعتلریگه تقسیم بولوب اوز فائده‌لریگه قالور.

» — 25: بو قاریده ذکر ایتلگه‌ن یرلردن باشقا یرلر مسئله‌سی چاقیریلادرغان قورولتای طرفیدان اوز وقتیده حل بولور.

5 — باب

ماده — 26: «توركستان تورك مستقل اسلام جمهوریتی»نك حکومت موقعی اون بش کشیدن عبارت بولور.

» — 27: اون بش اعضا ایچیدن بر رئیس، بر معاون رئیس و بر سرکاتب انتخاب ایتلیب قوهٔ اجرائیه بولورلار و دائمی صورتده حکومت مرکزیده توروب ایش کورورلر.

» — 28: قالغان اون ایکی اعضادان حاضرده فرغانه‌نك بش اویازیگه بش عسکر باشلوغی تعیین ایتله‌در.

» — 29: قالغان یتی اعضا: 1 — حربیه، 2 — خارجیه، 3 — داخلیه و پوستا تلغراف، 4 — معارف، 5 — مالیه، 6 — عدلیه، 7 — یوللار نظارتیه تعیین بولورلار.

» — 30: قوهٔ اجرائیه لازم کورگه‌ن زمان همه حکومت اعضالارینی تویلاب قرارلار چیقارور.

Abdulvahap Kara

ماده — 31: هر ناظرلار اوز لایحه وه فرمانلاریني مركز حكو-
متينگ تصديق ايتديرگه‌ندن سونگ اعلان وه اجرا ايته‌رلر.

« — 32: دوشمانداد خلاص بولغاندان سونگ حكومت مركزي،
يعني پايتختي تاشكند بولور.

6 — باب

« — 33: قورولتاينينگ بو قرار وه مقصدلاريني وه اصول اداره-
سيني نشر وه اعلان ايتمه‌ك اوچون وه توركستان تورك مستقل
اسلام جمهوريتيني تصديق ايتديرمه‌ك وه لازم بولغان معاهده‌نامه
وه شرطنامه‌لر عقد ايتمه‌ك اوچون تيزلك ايله خارجي
مملكتلرگه خارجيه نظارتي طرفندان نماينده‌لار يوباريلور.

« — 34: بو قرارنامه‌نينگ بر نسخه‌سي بر وكيل رسمي ايله

1 ـ باش قوماندان شير محمد بيك، 2 ـ لشكر باشي نور محمد بيك، 3 ـ لشكر باشي ملا نعم حضوري، 4 ـ باش كاتب امير ناوري

معلومات اوچون شورا حكومتيگه هم بيريله‌ر.

ماده — 35: هر كيم بو حكومتني تانيماسا وه قبول ايتمه‌سه عكس-
الانقلابچي ساناله‌در.

7 — باب

« — 36: قورولتاي طرفندان حاضردا اوشبو اورونلارغا باشليق-
لار تعيين ايتيلديلر: 1 — رئيس جمهور، 2 — معاون
رئيس جمهور، 3 — سركاتب، 4 — تاشكان قضا قائم
مقامي، 5 — انديجان قضا قائم مقامي، 6 — مرغان قضا
قائم مقامي، 7 — خوقند قضا قائم مقامي، 8 — اوش قضا
قائم مقامي، 9 — حربيه ناظري، 10 — خارجيه ناظري،
11 — داخليه، پوسته‌تلغراف ناظري، 12 — عدليه ناظري،
13 — معارف ناظري، 14 — ماليه ناظري، 15 — يوللار
ناظري.

• • •

توركستانده انقلاب دوري

(بر باش توركستانچينينگ خاطره دفتريدن ـ باسماچيلق حركتي تاريخيگه دائر توطلار)

III.

1920 نچي يلي كوزكه‌ميده محمد امين بيك هم بولشه‌ويكلر
بيله‌ن پاراشيپ اونلارنينگ خدمتيگه كيريب كيتدي. او كيتمه‌ر-كيتمه‌س
مجاهدلر قوماندانسي شير محمد بيك قولغا اوندي. كوب كيچمه-
سده‌ن ساويت حكومتي شير محمد بيكني سوزگه كيريش اوچون
محمد امين بيكني اونينگ يانيغا يوباردي. فقط او يولدا يوقاريدا اسمي
ذكر ايتيلگه‌ن خالخواجه‌نينگ قولغا توشوب اولديريلدي. ديمه‌ك
وقتيله اوز موقعي اوچون اير گه‌شتي برطرف ايتگه‌ن محمد امين
بيك ساويت آگه‌تي مقتله اوز قورباشلاري قولندا اولدي.

«امير لشكر اسلام» لقبي بيله‌ن فرغانه مجاهدلريني اوزون

Abdulvahap Kara

زمان اداره ایتکه‌ن شیر محمد بیک فه‌رغانه‌ده مجاهدلر روس بولشه‌ویکلری طرفیده‌ن سوڭ درجه‌ده سیقیشتریلغاندان سوڭ او نامدا‌ری کوجلرنیڭ اداره‌سینی محی‌الدین بیک‌که تاشلاب اوزی شرقی بخاراغا کیتدی. او اوزونگه زمان شرقی بخارادان اداره ایتکه‌ن بوتون اولکه مجاهدلر حرکاتیغا فعال صورتده اشتراک ایتکه‌ندن سوڭ افغانستانغا کیچیب حالادا او یرده یاشاماقدادر. بیری ایکه‌ن شو قادارینی‌دا ثبت اوتوش کیره‌ک، که فه‌رغانه قورباشیلاری ایچیده اوز فکرنده اڭ کوب توروق کورسه‌تکه‌نله‌رنیڭ بیری شو شیر محمد بیکدر. هرچند سوڭ زمانلاردا یوروشی چه‌کیست آغابیکوف («آروتونوف») اوز کتابیده شیر محمد بیک حقیده‌ده تورلو نه‌رسه‌لر یازماقدا بولسادا موثوق بر منبعده‌ن تصدیق ایتلمه‌دیکی اوچون بز شیر محمد بیکنیڭ اوز غایه‌سیغا صداقت کورسه‌تیب کیلمه‌کده بولغانیغا اینانوب قالماقچیمز(۱).

فه‌رغانه «باسماچلق» حرکاتینیڭ کوڭلی جهته‌ریده‌ن اڭ مهمی‌ده دیدیکمز کیبی اونیڭ سیاسی رهبرلیکسز دوام ایتمه‌ک مجبوریتیده بولغانلیغی ایدی. بوده طبیعی سبب‌سیز ایمه‌س. دیدیکیمز کیبی خلق کتله‌سی حرکتی اولارق باشلانمش بولغان بو عصیانی اداره ایتوچیلر اوزلری معین سیاسی حاضرلق کورمه‌گه‌ن، بوتون به‌حه‌ریکلیرینی ملی اوصاف، ملی حمیت وه فطری قابلیتلاریغا مدیون شخصلر ایدیلر. تورکستان خلقی ایچیده‌ن ایلک دوره‌سیده مجاهد قورباشیلار آراسیدا اڭ کوب اجرای نفوذ ایته بیلگه‌ن بر کوچ بولسا اوده علما صنفی ایدی. بو صنفنیڭ تورکستان ملی حرکاتیده اوینا‌غان رولی هم بر تورکستانلیککه بیلگیلیدر. ایسکیده‌ن تورکستان خلق کوتله‌سی وه اونیڭ اینکشافیغه کوب که یارده‌می

(۱) آغابیکوفنیڭ «یاش تورکستان» باش محرری جوقای اوغلی مصطفی بیک‌گه خصوصی صورتده یازغانیکه قاراغاندا، شیر محمد بیک اوزینگه کوروشوب یورووب‌ده اوڭا بولشه‌ویکلر استفاده ایته آلورلق هیچ بر نرسه سویله‌مه‌گه‌ن؛ حتی او تورلو اوصوللار بیلان بولشه‌ویکلرنی یاکیش یوللارغا سالیب یوروغان ایمش. یاشقارما.

وطنلیغینی انکار ایته آلمادیغمز بو صنف، سوڭ امارت دوریده کوب مسئله‌لرده بیله‌ره‌ک بیلمه‌یه‌ره‌ک خلق منفعتیگه قارشو بر وضعیت آلمشدر. او جمله‌ده‌ن مجاهدلر آراسیداکی اوز نفوذینی یاڭ‌دن اعلا تعمیر ایتکه‌ن علما بو یرده هر نه‌رسه‌ده‌ن اول «جدیدچیلر»گه قارشو بر دوشمانچیلق توغدوروشغا چالیشقان ایدی. بو سایه‌ده فه‌رغانه مجاهدله‌ری آراسیدا «جدیدچیلک» علیهدارلیغی وخیم بر شکل آلدی. حتی او زمانلار فه‌رغانه‌ده «تورتنچی‌گه تیکمه‌یه‌ن توب یغلایدر قیزلار» دیکه‌ن آشولالار چیققان ایدی(۲). بو دوره‌ده فه‌رغانه‌ده «تورتنچیلر»نیڭ یوروب توروشی کوب تهلکه‌لی ایدی.

بو صورتله باسماچلق قاتارلاریغا آز بولسا هم معین حاضرلغی بولغان ضیالیلاردان هیچ کیم یاناشا آلمای قالغان وه باسماچلقدا عصری مفهومده سیاسی رهبرده‌ن محروم بر حالدا دوام ایتمه‌ک مجبوریتیده ایدی.

زمان اوتکه‌ن ساری بو غیر طبیعیلکلر تیپ میدان بولاشیق تکرلرده‌ن تازه‌لاندی. مجاهد کوچله‌ر آراسیدا ملی حرکت اوچون ملی ضیالیلقنیڭ اهمیتی تقدیر ایتلدی. بو صورتله یاواش یاواش ملی ضیالیلاردا اوز وظیفه‌له‌ری باشیغا کیلیب «باسماچلق» حرکاتینیڭ سیاسی خط حرکتینی چیزیش ایشینی اوز اوستله‌ریگه آلیشغا موفق بولدیلار. بو آندان باشلاب خلقنیڭ روحنده‌گی عشق وه دوشماننیڭ یوره‌گنده‌گی قورقو قات‌قات آرتدی.

* * *

1920 نچی ییلی سوڭلارنده بوخارانیڭ ساویتلاشتریلیشی تورکستان «باسماچلق» حرکاتی تاریخنده‌ده مهم بر نقطه بولدی. بو حادثه‌ده‌ن سوڭرا تورکستان ضیالیلاری «باسماچلق» مسئله‌سی بیله‌ن

(۲) فه‌رغانه‌ده سابق اینسله‌ری قویولار ایکه‌ن یاشلار (جدیدچیلر)نیڭ لیبه‌سی تورتنچی ایدی.
ت. ا.

یه‌نه جدیراق مشغول بولوب اوکا سیاسی یول کورسه‌تیب تورووش مقصدیله مخصوص تشکیلاتلار قوردولار. «باسماچیلق» حرکاتی اوزی‌نه قوبغانه‌گه منحصر بولوب قالماسدان تورکستاننک هر طرفیگه یاییلیب، حقیقی معناسنده بوتون اولکه حرکاتی شکلینی آلغان ایدی. «باسماچیلق»نینک سیاسی یولینی کورسه‌تیب باریش ایشلەرینی تورووش اوچون تاشکند، سمرقند، بوخارا کبی مرکزلەرده یاشیرین تولاتیشلار بولدی. مجادله‌نینک غایه وه هدفی تاکید وه خط حرکتی قطعی صورتده ثبیت ایتیلدی. بوتون مجاهد کوچلەرنینک قوماندا هیئتلەری یانیدا بیرده سیاسی هیئتلەر توزولدی. مادی وسائطلەر لقدان قورتولا بیلیش اوچون بوتون چاره‌لارغا قول اوزاتیلدی. او جمله‌دن ملی تشکیلات نامیدان یاردم سوراب شرقی تورکستانده‌کی قونسولوسی واسطه‌سیله انگلتره‌گه مراجعت ایتیلمه‌کچی بولغانلیغی سویله‌نیلمه‌کده‌دیر. فقط بو مراجعت یریگه ایریشه آلمامشدیر. گویا پوسته‌نی آلوب بارغوچی کیشی یولدا بولشه‌ویکلەر قولیغا توشوب قالغان(۳). بو یوزدن یوزلەرچه تورکستان ملتچیسی قاماققا آلیب، اوزون زمان قیناغاندان سونک ملی اویوشمه اعضالاری وه بو ایش بیله‌ن یاقیندان علاقه‌دار دیب تاپیلغانلار محکوم ایتیلدیلەر. محکوم ایتیلگه‌ن ملی اویوشمه اعضالاریدا کوب اوزاماسدان قاچیب کیتدیلەر.

1922 نچی یلی کوکلم (ایلک بهار)ده تورکستاننک هر طرفیدن کیلگه‌ن مجاهد کوچلەر نماینده‌لاری بیله‌ن ملی استقلال قومیته‌سی اعضالارینینک بیرله‌شگه‌ن قورولتایی بولدی. بو قورولتایده تورکستان مستقل وه دموقراتیق جمهوریت دیب اعلان ایتیلدی (٤).

آرتق بو دورده ملی مجادله حرکتی اولدوقچا منتظم وه

---

(3) 1920 نچی یلی تاشکندده بولوب اوتگه‌ن تورکستان ملی بیرلیگی اعضالاری وه تورکستان ضابطلارینینک محاکمه‌سی «صفحه‌لاری»گه نظر سالینسین. باشقارما.

(4) یوقاریدا ایسلیگان «تورکستان مسلمانلارینینک ایکینچی قورولتاییدا بیر... بیلگه‌ن قرارنامه»گه باقیلسین. باشقارما.

مشترک بیر حالغا کیرگه‌ن، هر نرسه‌دن اول بوتون کوچلەر بیر اداره آستیغا آلینیب بیر مرکزدن اداره ایتیلمه‌که‌ده ایدی. بو دورده ملی کوچلەرنینک باشلوغی‌دا یوقاریدا دیدیکیمز کبی «امیر لشکر اسلام» دیب آتالار ایدی.

موسقوادا اوتورگه‌ن انور پاشا 1919/20 نچی ییللاریدا یاق، آیتقسا باکوده بولوب اوتگه‌ن «شرق خلقلاری قورولتایی»دا بیله‌ن سوگرا تورکستانده‌کی حادثات بیله‌ن علاقه‌لانا باشلاغان ایدی. 1921 نچی یلی انور پاشا تورکستانگه باروب مجاهدلەر باشیغا کیچیشگه قارار بیردی وه نویابر آیدا تورکستانگه کیلیب چیقدی. او تورکستانگه کیلگه‌ن زمان بوخارا خلق شورالار جمهوریتی باشلوقلاری آراسیدا فکر آیریلقلاری آنچاغینه کوچه‌یب کیلگه‌ن ایدی. او زمانکی مرکزی اجرائیه قومیته‌سی رئیسی عثمان خواجه باشیدا بولغان حالدا بیر قانچا آتاقلی قومیسار وه باشلوقلار بوخارادا یاراتیلغان وضعیتدن ناراضی ایدیلەر. اولار بوخارا خزینه‌سی وه ماللارینینک بولشه‌ویکلەر طرفیدن موسقواغا آلیب کیتیلیشی وه اوز ایشلەریده موسقوانینک حددن زیاده مداخله‌سینی هیچده یاقترماماقتالار ایدی.

بو غیرممنون باشلوقلار انور پاشانینک کیلیشینی جوده یاخشی قارشیلادیلار. بولار بیله‌ن کوروشوب آگلاشغاندان سونک انور پاشا تیز «آوغا چیقیب کیتدی». اوزون سورمه‌سدن عثمان خواجه، نصربیک وه عبدالحمید عارف کبی حکومت باشلوقلاریدا حکومت قوللارینی تاشلاب ملی مجاهدلەر قاتاریغا قوشولوب کیتدیلەر. («باسماچیلق» حرکتی‌نینک انور پاشا رهبرلیگی آستیدا دوام ایتگه‌ن دوری حقیده «یاش تورکستان» بیتله‌ریده داها اول بحث ایتیلگه‌نلیگیدن تیمور اوغلی بیگنینک خاطراتیدان بو دورگه عائد قسم اوزون آزلغیدان باسیلادی. باشقارما.)

Abdulvahap Kara

«باسماچیلار»نڭ منشکل حرکتلەری، اوللارغا سیاسی رهبرلك،
بوخارا خلق قومیسارلاری آراسندا ساویت روسیه دوشمانچیلغی، انور
پاشانڭ تورکستانگه کیلیب «باسماچیلار» حرکاتینڭ باشیغا کیچیشی
هەممسی کوبدەن بولووی مطلوب بولغان حالدا تورکستانلیلەرنڭ بختیغا
قارشو بر آز کیچیکیب کیلگەن حادثەلەردر. تورکستان ملی
حرکتی بوندای قطعی بر شکل آلمان چاغلاردا قزیل روسیه ده اوز
ایچندەگی مخالف کوچلەرنی بوتوللەی بتیریب تورکستان ملی حرکاتینی
باسیش، ایزیش اوچون یتەرلك قوتنی آیرا آلورلق بر حالغا کیلگەن
ایدی. یتەکم شوندای ده بولدی. تورکستان ملی حرکاتینڭ روس
حکمرانلغی اوچون وخیم بر شکل آلدیغی بالخاصه انور پاشانڭ بو حرکت
باشیغا کیچدیگی خبری چیقار-چیقماس قزیل موسقوا اوتکور تدبیرلەر
کوردی وە تورکستانگه کلی مقدارده عسکری کوچلەر یوللادی. بو
صورتله تورکستانده ملی مجادله («باسماچیلق») واقتنچا باتیریلغاندەك
بولدی. فقط بو بیکلەده او مجادلەنڭ وە اونی یوروتکەن قوتلارنڭ
بتیب کتکەنلکینی اویلاش قطعیاً توغری ایمەس. تورکستانده هەر
طرفدەن آرقا-آرقاغا چیقیب تورگەن عصیان یانغینلاری بونی آچیق
کورسەتیب تورەدر. مملکت داخلنده وضعیتنڭ مساعد بر شکل آلیشنی
کوتوب یاتقان کوچلەردەن باشقا آفغانستان، ایران وە شرقی تورکستان
دە تویلو حالدا ساقلانیب تورگەن مجاهد کوچلەرنی ده ایسدەن چیقار-
ماسلق کیرەك. بولارنڭ هەممسدەن قطع نظر اڭ بویوك قوت منبعی
تورکستان خلقنڭ روحیدر. او ایلك فرصتده یەنە اون میڭلەرچە
بوندای باتر بیگیتلەرنی چیقاروب بیرەجەکدر.

« تورکستانده ئەکسیك اولماز قهرمان
هەر قولاچ یرنده یاتیر بر آرسلان! »

تیمور اوغلی

جبهەمزنی برلەشترەیلك

اوزاق شرق وقعەلەری هەلی هم دنیا نظر دقتینی اوز-
زیگه جلب ایتمه کده دوام ایتەدر. کیلەچه کدەکی یاپونیا-روسیه وە
یاپونیا-شمالی آمریقا مناسباتی مسئلەسی هەمەنی عینی درجەده قیزیقتیر-
ماقدا. آمریقادا، آوروپادا، ساویتلار اتفاقنده وە روس مهاجرلەری
ایچنده ساویت روسیه‌سیله یاپونیا آراسندا بر اوروشنڭ چیقیب چیقما-
سلغی حقنده تورلو فکرلەر بار بولسادا، یاپونیا ایله شمالی آمریقا
آراسندا بر محاربه بولماسی قالداسلغیغا هیچ بر کیمسه شبهه قیلمای
تورەدر. بز بو یرده مجموعەمز صحیفەلەرینی وە اوقوچیلاریمز
نظر دقتلەرینی بو محاربەنڭ وقوعینی، گویا، شبهەسز قیلغوچی وە
حتی اونی حقلاندیرغوچی سببلەرنی ایضاح بلەن مشغول ایتیب
اوتورمەیمز. بالخاصه مهاجرتدەکی دەموقرات وە سوسیالیست دوس-
لەرنڭ عادله سویلەمەککه باشلاولاریغا رغماً، شبهەسز بو سببلەر
ایچنده ختای وە ختای خلقینڭ منافعی کوب رول اوینای آلمایدر.
وقوعی شبهەسز حساب ایتلمه کده بولغان یاپونیا-شمالی آمریقا محا-
ربەسیله محتمل یاپونیا-روسیه توقناشمالارینڭ سببلەری بحر محیط
کبیر بویندە هە کیمونی که ایریشمەك کورەشنده کیزلەنگەن. اگرده
«ایمپەریالیستلك منافعی» دیگەن نەرسەگه حق بریلیشی لازم
کیلسه، سویلەمەك کیرەك که، بو خصوصده هەمەدەن یاپونیا منافعی
داها اساسلیدر.

بزنی بو یرده یاپونیا-شمالی آمریقا مصادمەلەری مسئلەسندەن
زیاده یاپونیا ایله ساویت روسیه‌سی آراسندا وقوعی محتمل سوغوش
وە اونڭ نتیجەسی مسئلەسی علاقەدار ایتەدر. بو مسئلەگه بزنڭ
قاراشیمز بیلگیلیدر: بزنڭ تیلەگیمز ملی استقلالمز دوشمانی،
ساویت روسیه‌سینڭ مغلوبیتیدر.

لکن، بز، ساویت روسیه‌سینڭ مغلوبیتنی تیلیمز، دیمه کلەکه

Abdulvahap Kara

ایش یتمه‌یدر. اوننک معلوماتینی قولایلاشتیرماقغا وه بو معلوماتیندان ملی ماقصدمز اوچون تولا استفاده ایتیشگه حاضرلانماق لازمدر.

بو نتیجه‌لرگه — یعنی ساویت روسیه‌سینینک معلوماتیگه وه بو معلوماتیندن ملی استقلالمز اوچون اعظمی درجه‌ده استفاده‌گه — موفقیتله ایریشه بیلمه‌ک اوچون قاندای یول سایلاماغمز کیره‌ک؟ آچیق سویله‌مه‌ک لازم‌که، اوز ملی استقلالی اوچون کوره‌شمه‌کده بولغان توركستان، قافقاس، اوقراینا، ایدیل-اورال، قریم وه استقلالچی قازاچی خلقلارینینک هر بیری اوز باشیغا آیریچا حرکت ایتسه بو یولدا غایت آز بیر نتیجه حاصل بولا آلادر. بارچا کوچیمزنینک بیرله‌شتیریلیشی، بیرله‌شکه‌ن بیر استقلال جبهه‌سینینک وه بیرله‌شکه‌ن بیر استقلال مرکزینینک قورولوشی لازمدر...

اطرافغا بیر باقوب روس محیطنده نیمه‌لر بولوب توركه‌نینی کوره‌یلیک. سوسیالیست ره‌وولوسیونه‌رلاردان تارتوب، جمهوریتچی ده‌موقراتلار (میلیوکوف گروهی) اوزره تا یوروغی آق قوشون باشی قوماندانی گینرال ده‌نیکین‌گه قادار روس مهاجرلارینینک اکثریتی یاپونیا ایله ساویت روسیه آراسیندا بیر مصادمه یوز بیرگه‌نی تقدیرده ساویت قیزیل قوشونی اطرافدا بیرلشوگه حاضرلقلارینی بیلدیردیله‌ر. میلیوکوفنینک بیرنچی مارتداغی، گینرال ده‌نیکین‌نینک 26 نچی مارتداغی معروضه‌لاری وه سوسیالیست ره‌وولوسیونه‌ر متالینسکی ایله له‌به‌ده‌فنینک 4 نچی آپریلداگی نطقلاری — بونلار همه‌سی بیزنینگچون موافق زه‌منده نتیجه‌لر چیقاریلیشی لازم کیله‌ر دیرکه‌ن فوق‌العاده مهم وثیقه‌لردر. ایسکی روسیه‌نینک قالدیروب کیتکه‌ن ایمپه‌ریالیستلیک میراثینینک مصونیتینی مدافعه خصوصنده بولشه‌ویک وه آنتی-بولشه‌ویک بوتون روسلارنینک بیر فکرده ایکه‌نلیکله‌رینی بیز آولدان‌ده بیلر ایدیک. آنتی-بولشه‌ویک روس دائره‌لرینینک سوکینچی چیقیشلاریغا بالخاصه بویوک اهمیت بیریشیمزدن مقصد، بو-

کوپینک اهمال ایتیلیشی اصلا ممکن بولماغان مسئله‌لری یوزه‌سیدن حاصل بولغان استقلالچیلارنینک بیرله‌شکه‌ن جبهه‌سینی توزوش لزومینی تأکید ایتیب اوتمه‌کدر.

بیزنی

بز، روسیه حاکمیتی آستنداغی ملی استقلال اوچون کوره‌شوچی ملتلر، همه‌مزده عمومی دوشمانغا قارشو کوره‌شده کوچله‌ریمزنینک بیرله‌شتیریلووی لزومینی یاخشی آنگلیمز. فقط، اعتراف ایتمه‌ک کیره‌ککه، بو آنگلاییش حاضرغا قادار کیره‌ککی قادار تولا معنا افاده ایته آلمادی. آیریم حالدا موجود بولغان تشکیلاتلاریمزنینک فعالیتله‌ری پراکنده‌در. اونلارنینک آراسندا سیقی عملی بیر رابطه یوقدر.

همه‌مز اوچون عمومی بیرله‌شکه‌ن خط حرکت حقنده اویلاماق لزومی زمانی کیلیب قالدی. یعنی، قافقاس، اوقراینا، توركستان، ایدیل-اورال، قریم وه استقلالچی قازاچیلار، همه‌مز ملی تشکیلات کوچله‌ریمزنینک محکم بیرلیگینی، بیرله‌شکه‌ن متفق مرکزینی یاراتماغمز لازم. بو مرکز، هر بیر آیریم ملی تشکیلات اوز ایچکی استقلالیتینی ساقلادیغی حالدا، ایسته‌ر بولشه‌ویک، ایسته‌ر ملی روس ایمپه‌ریالیست جبهه‌سینینک بوتونیسیگه قارشو کوره‌شده بیزنینک ملی استقلال بیرلیگیمزنی افاده ایتمه‌لیدر.

بو مسئله‌نی توبنکه قویارکه‌ن بیز بوکون اونینک قای شکلده ایتکه آشیریلیشی لازم ایکه‌نلیگینی قطعی صورتده اورتاغا آتمایمز. طرفمزدن تکلیف ایتیلگه‌ن بیرله‌شکه‌ن متفق مرکزنینک وجودگه کیتیریلوویگه نه‌شکل بولا آلورلق مانعلارنینک یوق ایمه‌سلیگینی‌ده بیله‌مز. لکن بیز قارشومزدا توركه‌ن — مملکتله‌ریمزنینک قورتولوشی که‌بی — بیر مسئله‌نینک اهمیتینی آنگلاتیش بیرگه بو یولداگی بوتون قیینچیلقلارنی بیرطرف ایتیش اصوللارینی کوره‌ستوب بیره‌جه‌کی قناعتنده‌درمز.

Abdulvahap Kara

بزنك فكريمزچه، «پرومەتە» كەبى مهم بر تأثير افكارگه
ايگه بولغان قافقاس استقلال قوميتەسى دەك قوتلى بر تشكيلات،
تكليف ايتديكمز برلەشكەن استقلال مركزينى تۇزۇش تشبثى
اوز عهدەسيگە آلا بيلير وە آلماليدردا.

4 نچى آپريلدا روسيە توراغينك بوتونلكى حقندە مناقشە
ايتيلگەن سوسياليست-دەووليوسيونر لەبەدەف: «بز روس سوسيا-
ليستلەرى حاضرغى آندا قايسى حكومت ايش باشدا توركەلكى
مسئلەسى بلەن مراقلانمايمز. روسيە توراغينى قوروماقغا بز اوزيمزدە
بارامز وە باشقالارنيدا بو ايشكە چاقرامز» ديدى.

لەبەدەفنك وە اونگلە برلكدە بوتون روس فرقەلەرينك بويوك
روسيە حاكميتى آستندا ساقلاب قالماقچى بولغان «روس توراغى»
ايچيگە توركستان، قافقاسيا، اوقراينا، ايديل-اورال، قريم وە
قازاچيادا كيرەدر.

بز، «روس توراغى»ندان چيقماقچى بولغان استقلالچى
ملتلەر، بوڭا جواباً كوچلەريمزنى برلەشتروب، صفلاريمزنى
قوتلاندبرايلق.

چوقاى اوغلى مصطفى

. . .

توركستان حقندە بر معروضە

بر نيچە آيدان بەرى ياريسدە كى «پرومەتە» ادارەسى تاماليدان
مجلسلەر ترتيب ايتيليب تورلو موضوعلاردا معروضەلار اوقولماقدادر.
اوللار جملەسندەن آذربايجان ملى تشكيلاتى وكيلى دوقتور مير يعقوب
بيك طرفندان اوقولغان معروضە حقندە «يانى توركستان» صحيفە-
لەرندە معلومات بيريب اوتكەن ايدك. بوندان اوال وە سوڭرا گورجـ-
ستان وە شمالى قافقاس وكيللەرى دە برەر معروضە اوقوغان ايديلەر.
بو يردە 26 نچى مارتدا باش محرريمز چوقاى اوغلى مصطفى بيك طرفـ-

لاريدان «توركستاندە فيورال انقلابى» حقندە اوقولغان معروضە
توغروسندا قيسقاچا معلومات بيريب اوتەكچى مەن.

مصطفى بيك معروضەسينك باشلانغچندا روس حاكميتى آستندا
قالماق ايدبختلغندە بولغان اولكەلەر آراسندا ايڭ آغر تضييق كورگەن
وە بو جهتدەن دە انقلاب وە حريتكە ايڭ كوب تشنە بولغان بر
ملكت بار بولسا او دە توركستان ايكەنلكينى ادعا قيلدى وە چارلق
روسيەسينك توركستاندە يورووتديكى دهشتلى قولوبزاورلق، احتكار
وە خلقنك ترقى وە انكشافيگە توسقونلق سياستينى مضبوط وە فقط
غايت آبدين بر صورتدە خلاصە ايتەركەن روسلەرنك توركستاندەكى
مهاجرت وە معارف سياستلەريدەن قوتلى دليللەر كە اساسلانغان مثاللەر
كلتيريب بوقاريداغى ادعاسينى مكمل رەوشدە اثبات ايتدى. سوڭرا
فيورال انقلابى دوريگە اوتوب معروضەچى بيك توركستاننك بو دوردە
روسيەدە ايش باشيغا كيلگەن اينجى، كرەنسكيان وە عسكر شورا-
لاريدان دا عينيلە چار حكومتى معاملەسينى كورگەنينى وە اوللارنك
انقلابچيلق اساسيگە مطلقا تيسكەرى بولغان قوپال رفتارلاريغا دوچار
بولغانينى رسمى وثيقەلەر گە وە قسماً اوز شهادتيگە استناداً تصوير ايتيب
تيڭلاوچيلاردا بويوك بر تأثير اويغاتديلار.

توركستاندە بولوب اوتكەن بوتون وقعەلار هەر توركستانليگە
معلوم بولغانى سببلى بو يردە معروضەنك مفهومى حقندە تفصيلاتغا
كيريشيب اوتورمەسدەن اونك بو مقالەنك اصل مقصدينى تشكيل ايتكەن
ديگر خصوصلاريدان، معروضەنى تيڭلاوچيلار وە معروضە سوڭندا
آچيلغان مناقشە توغروسندا بر آز بحث ايتمەكچيمەن.

«پرومەتە» معروضەلاريغا ايندىگە قادار عموميتلە «پرومەتە»-
نك اوز اعضالارى — يعنى آذربايجانليلار، گورجستانليلەر، شمالى
قافقاسليلار، اوقراينالبلار وە توركستانليلەر — اشتراك ايتەرلەر
ايدى. باش محرريمز مصطفى بيكنك معروضەسيگە بوقاريدا ساناغان
خلقلاردان باشقا بردە، برنچى دفعە اولاراق، استقلالچى قازاچى-

Abdulvahap Kara

لاردان — شاما باليتوف وه مير آلاى ژوكوفده داخل اولديغى حالدا — بر غروپ وه روس باش ملتچيلەريگه رهبرلك ايتمەك اشتياقدا بولوب، ساويت حكومتيگه قارشو حركت بيتيله «بين الملل جمعيت» توزوب اوگا رهبرلك قيليب يورگەن پروفيس غالتسين-غراف اوسترمانده اشتراك ايتدى. بو جهتدەن بو معروضەنك اهميتى بر قات داها آرتدى.

استقلالچى قازاقچيلارنك «پرومهته»گه باقيلاشو لارى كوب آلقيشلانورلق بر حالدر. چونكه اوللاردا بوكون روسيەدەن آيريليب اوز ملى استقلاللاريغا ايگه بولماق اوچون روسيه جهانگيرلكيگه قارشو مجادله يوروتمه كدەدرلەر. عينى يولك يولچيسى بولغان استقلالچى قازاقچيلارنك بزگه باقيلاشولارى، عمومى دوشمانغا قارشو جبهەمزنك كينگەيووى وه كوچەيووى ديمه كدر.

معروضەنك سوكدا تيكلاوچيلار تامانيدان توردلو سؤاللار بريلدى، مطالعەلەر بيان ايتلدى. استقلالچى قازاقچيلاردان مير آلاى ژوكوف قازاقچيلارنكدا روس ايمپەرياليزمندان كورگەن تضييق، جبر وه ظلمدەن قوشومچا مثاللار كيريب قازاقچيلار كوركو-لوكينكده توركستانلكگه اوخشاغانلغينى قيسقاچا تصوير ايتيب همەمزنك استقلال اوچون مجادله يولومزنك بر ايكەنلكيني غايت قطعى وه صميمى سوزلەرله افاده ايتدى.

مناقشەنك اينك قيزغين قسمى بو قاريدا ئايتديغيم پروفيس غالتسين‌نك چيقيشى ايله باشلاندى. پروفيس افندى معروضەچينك آگلاتديغى وقعەلەرنك روس ملتيگه وه يا روس حكومتيگه اسناد ايتلمەسينك توغرو ايمەسلكيني، او قصورلارنك، گويا، روس حكو-متلەرينك خبرى بولماسدان محلى مأمورلەرنك لاابالى حركتى نتيجەسندە حصولغه كيلگەنلكيني وه بوللار نه قادار حقيقت بولسادا آزلق بولوب اوتوب كيتكەنلكيني، بوكون «او خطالارنك همە-سينى اونوتوب» عمومى دوشمانغا — ساويت حكومتيگه قارشو

بز روس ملتلەرنك استقلالينى تانيماقغا حاضر بولغان باشى روس ملتچيلەرى ايله برابر كورەشمەك لازمينى، چونكه بوكون روس ملتى‌ده ساويت حكومتيگه قارشو كورەشمە كده بولغانى سيبلى همەمزنك يولومز بر ايكەنلكيني سويلەدى. تيكلاوچيلارنك سؤال وه مطالعەلەرى بيتكەندەن سوڭ معروضەچى بيرلگەن سؤال-لارغا برين-برين جواب بيريب آخردا پروفيس غالتسينگه غايت آچيق اوتكور وه قانيقتيرادرغان بر روشدە مقابلەدە بولوندى، روسلەر طرفندەن توركستانليلەرگه روا كورولگەن ظلملەرنك روس حكو-متى خبريله، حتى اونك امريله اجرا قيلنغانلغينى يەنە رسمى وثيقە-لەرگا استنادا آگلاتدى وه او جملەدەن ديدى: «بز، روسيه ظلمينى وه خورلغينى اصلا اونوتە آلمايمز وه اونوتمەيمزده. اوللار اونو-تورلك بر ماهيتده كى نەرسەلەر ايمەس. هرچند بوكون روس ملتينك ده بر قسمى ساويت حكومتى ظلمى وه تضييقى آستندا اينگلەمەكده وه اوندان قوتولماق اوچون مجادله قيلماقدا ايسەده بز سزنگله يولچيلق قيلالمايمز. سزنگله بزنك يوللاريمزنك باروب توقتايدرغان نقطەلارى تاماميله بربريگه ضددر. سزلەرنك مجادلەگز، بالفرض ساويت حكومتينك قولاتيلماسى ايله تمام بولادر. بزنك كورەشمز ايسه بونكله گه بيتمەدى، روسيەدەن تماماً آيريليب اوز ملى مستقل دولتلەريمزنى قوروب اونى محكملەشتيرگونچه دوام ايتەدر...» «بز توركستانليلەرنك «چيقاروب سالغان يولداشنك يولداشلغى يوق» ديگەنيدەك، ساويت حكومتيني يقتو اوچون گه بولما چيقسانده روس ملتچيلەرى نەده روس انقلابچيلەرى بزگه يولداش بولا آلمايمزلار...»

بوندان سوڭ تيكلاوچيلار تامانيدان معروضەنك غايت مراقلى، استفادەلى وه موفقيتلى بولغانلغى قيد وه ممنونيت بيان ايتليب معرو-ضەچى صميميتله آلقيشلاندى وه اوچ ساعت قادار دوام ايتكەن مجلس تمام بولدى.

چاغاتاى.

Abdulvahap Kara

بر تورکستانلینک ثروتیگه خیانت...

تورکستانده روس انقلابی باشلاغان بولشه‌ویکلر تورکستان خلقینک قورتولوشغا تامان ایتیلیشیگه قورال کوچ‌له مقابله ایتیب اونک ماکلای تیریله قازانغان بوتون محصولاتینی وه آنجاق اوزچالیشقا لق وه معادنی آرقاسیداغنه توپلانغان ثروتینی بوتونله‌ی غصب ایتیب بارچاسینی ایچکی روسیه‌گه تاشیب بتردیلر. روس بروله‌تاریاتینک تاریخدا کوروله‌گه‌ن بو بادبارلغیدان آنجاق اوزاق شرق، ختای، آفغانستان، ایران وه آوروپادا یاشاغان بر نیچه تورکستانلیلرگه آلیندا قالیب، مینگ توردلو مشقت بیلان تویلاغان ثروتله‌رینک بر قسمینی‌که بولشه‌ویک غاصبلغیدان ساقلی آلغانلار ایدی. فقط سیاستچه پیشه‌گه‌نلک آرقاسیدا بو بر نیچه تورکستانلیله‌رده اوز خلقینک باشیغا کیلگه‌ن بو عمومی فلاکتده‌ن مصون قالالمای بولشه‌ویکله‌رنک توردلو حیله‌له‌ریگه بیریلیب، اونلارنک «نصب» آتالغان یه‌کی اقتصادی سیاستله‌ریگه آلدانیب چیت اولکه‌له‌رده‌گی مال وه سرمایه‌له‌رینی وقتسز روسیه‌گه کیرگیزمه‌که سونک چاقالاریدان دا محروم قالدیلار.

سونک زمانلار به‌رلین محکمه‌سینده جریان ایتمه‌کده بولغان بر جانجال وه آلمان هم روس مهاجرله‌ری مطبوعاتینی مشغول ایتکه‌ن بر تورکستانلینک ثروتی اوستنده‌گی ماجرا آینقسا تورکستان مهاجرلاری اوچون فجیع بر عبرت درسیدیر.

آلمان محکمه‌سی (Die II. Zivilkammer des Landgerichts I Berlin) نی مشغول ایتیب تورگه‌ن بو وقعه قیسقاچا شوندان عبارتدر:

آفغانستان وه آلمانیاداکی تورکستان مهاجرلاریغا یه‌لده، نامعلوم بولماغان (۱) وه به‌رلین‌نک مرکزنده بر نیچه محتشم اویله‌رگه

(۱) خانونی نامادان امین جانغا قارینداش بولغان وه حال حاضرده به‌رلین‌ده یاشایدرغان بوخارالی بر یگیت «یاش تورکستان» باشقارماسیدا بیلگیلیدیر.

ایکه بولغان امین جان سلیمان 1922 نچی یلی آلمان بانقاسی "Deutsche Bank und Diskonto-Gesellschaft" دان ایکی تارتما (Tresor) کیره‌لب بر نیچه ملیونلار قیمتینی آشادرغان حصه وثیقه‌له‌ری (Aktie) ایله مجوهراتدان عبارت ثروتینی امانت ایته‌در (2). بوندان قیسقا زمان اوتکه‌نده‌ن سونک امین جان بالالارینک بر سینمها یاقینلدا تلف بولغانلاریغا عائد یورتیده‌ن بر تلغرام آلغاچ بوخاراغا کیتمه‌ک نیتیله درحال موسقواغا جوناب کیته‌در. او وقتدان بیرلی اونک قاییردا ایکه‌نلکیگه عائد آچیق بر معلومات آلیش ممکن بولمای قالادر. وضعیت شو حالدا ایکه‌ن امین جانک آلمان بانقاسینداکی ثروتینی ساویت حکومتی توردلو حیله‌لر ایله اوز قولیغا توشورمه‌کچی بولوب قالادر. به‌رلین‌ده‌گی آفغان سفارتی‌ده امین جانک آفغان تبعه‌سی بولغانلغینی، اونک روسیه‌ده یا آتیلیب اولدیریلگه‌نلکی وه یا بوقالیب کیتکه‌نلکینی آلغا سوره‌ره‌ک اوزینک وارث بولوشغا حقلی ایکه‌نلکینی آلمان محکمه‌سیگه بیلدیره‌در. فقط بو جانجالنک ایچیگه موسقواداکی ساویت آدوقاتلار اویوشمه‌سی هیئت اداره‌سی اعضاسیندان پروفه‌سور یاشونسکی (Yaşunski) دیگه‌ن بیریسینک امین جانک «مختار وکیلی» (!؟) صفتیله توسه‌تده‌ن موسقوادان به‌رلین‌گه کیلیب چیقیشی وه امین جانک آلمان بانقاسینداکی ثروتینی طلب ایتیشی مسئله‌نی بر آزدا چووالترغان بولدی. حقیقتده، بو یاشونسکی امین جان‌نک اوز اختیاریله سایلاب، اوز قولیله وکالت کاغذی یازیب بولالاغان «مختار وکیلی» ایمه‌س، ساویت حکومتی وکیلی‌دیر، چونکه خصوصی ملکیت حقینی هیچ تانیمایدرغان ساویت حکومتی قاندای بر اساسکه استناداً، اوز پرنسیپیگه قارشو، «تورکستان ملی بورژوآ وه ملکداری» بولغان امین جانک آلمانیاداغی ثروتینی قورغاماقچی بولادر. مه‌نه شونک اوچون آلمان محکمه‌

(2) به‌رلین‌ده چیقدرغان «Deutsche Allgemeine Zeitung» نام غازیتانک 13. II. 32 ده چیقغان ایرته‌ل‌گی نسخه‌سیگه قارالسین.

Abdulvahap Kara

سی‌ده امین جانڭ «وكالتنامه» (۹) كیلگه‌نلكینی ادعا ایتمه‌كده بولغان پروفەسور پاشونسكی‌نیڭ ئەلیدەكی پارچا وثیقەلەرنیڭ توغرو لیغا شبهه ایتكەنلكینی بلدیردی. محكمه بر نیچه میلیونلارنی آشادر غان امین جانڭ آلمان باتقاسنداكی ثروتینیڭ حاضرجالك قیسلدا بلمایاجاقینی وه بەرلین‌دەكی آفغان سفارتینیڭ دعواسی مناسبتیله آچیلغان محاكمه‌نیڭ مضبطه‌لەرنی توپلاپ قطعی بر دعوا آچیلمونچا مذاكرەنی توختاتوپ توره‌جه‌كینی اعلان ایتدی.

پروفەسور پاشونسكی‌نیڭ آلمان محكمه‌سیگه كیلتركەن وه امین جانڭ اوز امضاسیله تصدیق ایتلگه‌نلكی سویله‌نلگەن وثیقەلەر نیڭ ساخته بولغانلغیدا زرّه‌چه شبهه ایتمەسلك كیرەك. چونكه امین جانڭ موسقوا آلمان سفارتخانه‌سیغا بر نیچه تاپقیر چاقیرلغانلغی حالدا اونیڭ ساویت توپراغنداكی آلمان سفارتخانه‌سیغا بر دفعه‌ده بولسون بیرولوقا آلماغانلغی جداً توشونه‌رلك بر حالدر.

امین جان تیریكمی، سود كوره‌مدی، قاماقداپی... بوحكمتنی بەرلین‌دە آنق بلگەن بر كشی‌ده كورولمه‌دی توره‌دی. محكمه اطرافیدا ایسه امین جان خزینه‌سینیڭ آچقیچلارینی ساقلاپ توركەن آلمان بانقاسی مأمورلەری، ساخته وثیقەلەر بله‌ن یوكله‌نگەن ساویت مأموری پروفەسور پاشونسكی وه وارثلق ادعاسیدا بولغان آفغان سفارتی توره‌دولەر. بوتون حالدا امین جان ملیونلارنی سلطانیگه حاكم بولماق اوستیده‌كه جریان ایتپ توروبدر. وژنی یالغز بر جهت كه علاقه‌لاندیرادر. اوده:

بر توركستان بایینك ثروتی مناسبتیله چیققان ماجرا، بر بوریدانشر(؟)نیڭ عاقبتی...

توقاتش اوغلی

مانجوریا مسئله‌سی وه دونیا افكار عامه‌سی

مانجوریا استقلالینیڭ اعلان ایتلیشی اوزاق شرق مسئله‌سی اطرافیدا جهان افكار عامه‌سی هیجانینیڭ كوچه‌یشیگه سبب بولدی.

وه، كوروولوب توركه‌ن علامتلارغا قاراغاندا، ختای بازاری وه بیوك بحر محیط بویی آغانلغی بله‌ن قزیققان دولتلەرنیڭ یه‌كی غروپلارغا بولونوشیغا بهانه تشكیل ایتوویده ممكن. اگر بیوك بحر محیط بویی حاكمیتی اوچون ایكك باقیندان رقابت ایتوچی دولتلەر یاپونیا، شمالی آمریقا وه روسیه بولسا، ختای بازاری اوچون بو دولتلەردەن باشقا یرده بر قانچا آوروپا دولتلەری، او جمله‌دەن اینگلتەره، فرانسه، ایتالیا، بەلجیقا، هوللاندا وه سائره دەجی علاقه‌لانادرلار. ختای بازارینی عمومیتله اجنبی دولتلەرنیڭ ایمەس، یالغز یاپونیانڭ بر طرفلی اشغالیدان قوتولماق نیتیله 1922 نچی یلدی واشینغتون قونفرانسیدا توقوز دولتنیڭ (یاپونیادا بار) امضاسی بله‌ن «تینگ حقوق وه آچیق ایشیكلەر سیاستی» نامی آستیدا بر قرارنامه قبول ایتلگه‌ن ایدی. واشینغتون قونفرانسیدا اشتراك ایتكه‌ن دولتلەر بو قرارنامه بله‌ن ختای دولتینیڭ اراضی بوتونلكی وه اداری استقلالیتیغا رعایت ایتوونی‌ده اوستلەریگه آلغان لار ایدی. روسیه بو قونفرانسغا قاتناشماغان ایدیسه‌ده، اونیڭ اوزاق شرقداغی منافعینی قوروونی شمالی آمریقا اوز بوینیغا آلغاندك بولغان ایدی. شمالی آمریقا حد ذاتیدا روسیه ساویت حكومتیگه قارشو دوشمان بر وضعیتده بولماقله برابر، یالغز یاپونیا ایله بر حربی مصادمه‌گه كیریشیب قالدیغی تقدیرده روسیه كمی بر متفقغا ایگه بولماق مقصدیله كه، ختای وه اوزاق شرقداغی روس منافعینی یاقلاوچی بولوپ كوروونمه‌كده‌دور.

ایندی، مانجوریادا یاپونیانڭ كوچلی قوّتی آستیدا توركه نلكی شبهه‌سز بولغان مستقل دولتنیڭ توزولوشی بله‌ن علاقه‌دار اولاراق، آمریقادا ساویت روسیه‌سیگه قاراتا یوروتولوب كیلگه‌ن سیاستی یه‌كیدەن قاراپ چیقیش كیره‌كلكی سویله‌نه‌ب توروبدر. آمریقانیڭ نفوذلی بر غازیتاسی بولغان «نیو رەپوبلیك» („New Republic") تجاری وه مالی علاقه‌لار یاغلاماق یولیله

Abdulvahap Kara

ساوێت حکومتی بلەن یاقینلاشـاقغا یوروباغاندا قیلا باشلادی، بو غارتا آمریقادا بولیـەویکلەرگە کیک قرەدی (قرض) بیریلیشینی وە ساوێت حکومتیگە یاپونیاغا قارشو کورەشو اوچون یاردم ایتلیشینی تکلیف ایتەدر(٭).

یاپونیانڭ خط حرکتی آوروپادا هم آز هیجان اویغاتمادی. بعضی آوروپا دائرەلرندە وقتیلە آلمان ایمپراتوری ویلهەلم طرفندان میدانغا آتیلغان وە کوبدەن اونوتولوب کیتکەن «ساری تهلکە» حقدە یەگیدەن بحث ایتوچیلەر چیقیب قالدی. بو خصوصدە ایتالیا دیکتاتوری موسـولینی‌نڭ پاریس‌نڭ تنودلی هافتالق مجموعەسی «لەز آنال» („Les Annales") نڭ 1 نچی آپریل نسخەسندە باسیلغان مقالەسی آیریچا اهمیتکە ایگەدر. موسولینی‌نڭ فکرنچە اوزاق شرقدا حاصل بولغان حاضرغی وضعیتدان ایکی تورلو نتیجە چیقاریلا بیلیر: 1) یا ختای روسیە بلەن اتفاق باغلایدر. بو، یالغز یاپونیا اوچون ایمەس، بوتون غرب اوچون‌دە بویوك بر تهلکەدر. 2) یاخود یاپونیا ختای خلقینی‌دە اوزیگە تارتادر، اوڭا عصری تەکنیك قوتنی بیرەدر وە بو صورتلە ساری عرقنڭ وە بوتون آسیا شرقینڭ باشندا توروب آلوب، یەنە آوروپالی تهلکەگە قویا باشلایدر.

(٭) توركستانلیلەرنڭ نظر دقتلەرینی مونە شو نقطەغا آیریچا جلب ایتمەك ایستەیمز. توركستانلیلەر آراسندا افغانستان، ایران وە شرقی توركستاننڭ یورتیگە یاتیب چیکەرەلرندە آمریقا مکتبلەری آچتریش اوچون اوروتوب یورگەن کشیلەرنڭ یوق ایمەسلکیدر. اگردە بو فکرنڭ سیاسی جهتدەن نادان بر باشدان چیقالغانلیغی امین بولالمایدق، بز اوڭا بر رو واقسیون مقصدیلە اورتاغا آتیلغان بر فکر دیب قارار ایتدك. چونکە ایراندا، افغانستاندا وە شرقی توركستاندە آمریقا میسیونەر مکتبلەری (آمریقالیلار آسیادا هیچ باشقا بر تورلو مکتب آچمایدرلار!) آچترماق دیمەك، قوممسلمان مملکتلەریلە توركستانلیلەرنڭ علاقەلارینی بوزماق دیمەکدر. آمریقا میسیونەر مکتبلەرینڭ — آمریقالیلار توركستانلیلەرنڭ بو توغرودە قیلغان مراجعتلەرینی قبول ایتدیکلەری تقدیردە — توركستان ملی حرکتیگە نیکیز ضررگەن فائدەسیگە کیلەلە. بو حقدە سوبلەب اوتوروش هم آرتقچادر.

موسـولینی‌نڭ فکرنچە هر ایکی حالدا هم — روس‌ختای اتفاقی وە یاپونیا هەکەمونیسی آستدا یاپونیا‌ختای اتحادی تقدیرلەرندە — غربنڭ سیاسی وە مدنی قدرتی آولوم تهلکەسی آستدا قالادر...

بوندان موسـولینی «آق عرق» خلقلارینڭ اوز آرا سیقی سورندە یاقینلاشماقلاری لزومی نتیجەسینی چیقارادر وە: «اگر آوروپا، آمریقا وە آوستر الیا خلقلاری اوزلەرینی بولگوچی آنگلاشماوچیلقلارنی اونوتوب اوز آرا برلەشـەلەر ایدی دونیانڭ کیلەجەکینی وە بوتون بشریت تقدیرینڭ (سعادتینڭ) کلیدینی اوز قوللارندا ساقلاب قالا آلورلار ایدی» دیب یازادر.

یالغز موسـولینی‌گە کورە ایمەس، بلکە بوتون آوروپا، آمریقا وە آوستر الیا اکثریتینڭ آگلاونچا «دونیانڭ کیلەجەگی»، غرب مدنیتیگە منسوب خلقلارنڭ باشقا خلقلار اوستدەگی حاضرغی حاکم وضعیتینی ساقلاب قالوودان عبارتدر.

بز بو یردە موسـولینی تامایدان اورتاغا آتیلغان بو فکرنی تفسیر ایتب اوتورمەسدەن، یالغز سیاسی حقوق تینگلکی اوچون کورەشوچی آسیا خلقلارینڭ اوز آرا عمومی تیل تاپالمای حاضرغی وضعیتنڭ اشتهالی خوجالارینغا یەم بولودا دوام قیلماقدا ایکەنلکلەری اوچون تأسف بیان ایتەمز.

م.

* * *

آلمانیادا رئیس جمهور سایلاوی

آلمانیا جهان موازەسندە مهمچە بر اوروون تونکەنیدەن بو مملکتدە جریان ایتب تورگەن حادثەلەر کینگ دائرەلی هم دائم یاقیندان قیزیقتریب تورەدر.

آلمانیاداغی احوال بلەن اڭ کوب علاقەلانادرغان دولت، دنیا مقیاسندا بویوك رول اوینماقچی بولغان ساوێت حکومتیدر،

Abdulvahap Kara

ساوېت حكومتى باشداشلار دنيا اوروشنده بەگليب وەرساى صلح
معاهدەنامەسىغا امضا آتقان آلمانيانك بو كونگەچە كيچيرەبكى بعضى
بحرانلارنى ياگليش تلقى ايتب، بو بحرانلارنى افكار عامەگە اوز
بلكەبلەريچە تارقاتماقلا بويوك كلەڤنى، آيىقسا ساوېت اولكەسندە
كى دنيا انقلابى عاشقلارينى آووتوب يوروبەدرلەر.

آلمانيا آوروپا دولتلەرى ايچندە ساوېت روسيەنى ايلك دفعە
حكومت اولاراق تانيمش بر حكومتدر. آلمانيا-روسيە مناسباتينك
دوستانە بولغانلغىدا اونوتمەسلك كيرەك. ساوېتلار بو دوستلقدان
كيگ مقياسدا فائدەلانيب آلمانيادان آنچاغنە قرض آلا بيلگەنلەر.
بوندان باشقا ساوېت مامورلارى آلمانيادا سربست حركت ايتە
بيلەرلك بر وضعيتدەدرلەر. اونكچون آلمانيادا غى بولشەويك پرو-
پاغانداسى‌دا آوروپانك ديگر مملكتلەريگە قاراغاندا بەك آچيق وە
غايت سربستدر. معنە بوندان اوكتايلق روس بولشەويكلەرينى كوب
اميدلەرگە غرق ايتب يوبارغان ايدى. آلمانيادا بولشەويك پروپاغانداسيغا
كيگ امكانيت بارلغى، بولك اوستيگە بو مملكتدە آلتى مليوندان
آرتق ايشسزلەر بولغانلغى، روس بولشەويكلەريگە «ساوېت آلمانيا»
حقندە توشلەر كوروشكە ميدان آچمشدى. حقيقت ايسە بولشەويك
لەرنك اويلاغانلاريدەك ايمەس. آوروپالى بر اجتماعياتچيلك تعبيريچە
ديدەك «آلمانلار آوروپا خلقلارى ايچندە انقلابغا انك آز ميل كورسە
تەدرگەن بر خلقدر». 13 نچى مارت وە 10 نچى آپريلداغى رئيس
جمهور سايلاوى كونلەرىدە بونى اثبات ايتدى.

آلمانيانك ساغ، اورتا وە سول فرقەلاريغا منسوب بوتون
فرقەلار سايلاناچاق رئيس جمهور اوچون 10 نچى آپريلداغى
ايككنچى سايلاو كونيگە اوچ شخصنى نامزد كورسەتديلەر:

1 — جهان محاربەسندە قهرمانلغى، آيىقسا شرقى پروسيادا
روس قوشونلاريغا آغير ضربەلار بركەنلگى بيلەن تانيلغان وە
1925 نچى ييلدان بيرى آلمانيا حكومتى رئيس جمهورى بولغان

مارشال فون هيندەنبورغ،

2 — آلمان ملى سوسياليستلەرى رهبرى وە آلمان فاشيست-
لارى باشلوغى صفتيلە معروف آدولف هيتلەر،

3 — آلمان قومونيستلارى باشلوغى تەلمان ايدى.

بوتون دنيانك مراقلا تعقيب ايتدىكى بو سايلاو، سايلانش
حقيغا ايگە بولغانلاردان يوزدە 83 نك اشتراكيلە توبەندەكى
نتيجەنى بيردى:

1 - فون هيندەنبورغ	19,5 مليون	ئاووش	(53 %)،
2 - آدولف هيتلەر	13,5 مليون	»	(36,8 %)،
3 - تەلمان	3,7 مليون	»	(10,2 %) آلدى.

13 نچى مارتداغى سايلاودا تەلمان 4,9 مليوندان آرتقراق
يعنى 5 مليونغا ياقين ئاووش آلمشدى. ديمەك 4 هفتا ايچندە قومو-
نيستلار 1,25 مليوندان آرتق ئاووش يوقاتديلار. بو ايسە شبهە-
سز آلمان قومونيستلارى وە موسقوا بولشەويكلەرى اوچون سولك
درجەدە آغير بر هزيمت وە «دونيا انقلابى» خيالپرستلاريغا بويوك
بر ضربەدر.

فەلدمارشال فون هيندەنبورغ بويوك كوپچيلك ايلە قايتادان
آلمانيا حكومتينك رئيس جمهورى سايلاندى. بو سايلاو نتيجەسندە
كوزگە ايلەرلك بويوك نقطە، آغير صنايع مملكتى سانالغان وە
بويوك پرولەتار كتلەسيلە آلتى مليوندان آرتق ايشسزلەرگە ايگە
بولغان آلمانيادا، بولشەويك پروپاغانداسيغا كيگ ميدان بيريلگە
نلگى حالدا، قومونيستلار نامزديغا بيريلگەن ئاووشلارنك بو
اولكەدەكى ايشسزلەر سانينك يارميسينى هم كيچە آلماغانلقيدر...

قارل ماركس وە ماركسيزمنك آتا يورتى بولغان آلمانيادا
قومونيستلارنك خلق وە پرولەتار كتلەسى اعتبارندان بو درجەدە
توشوب كيتيشلەرى بزنى، توركستاندە بولشەويزم رژيميغا قارشو
مجادلە يوروتوب يورگەنلەرنى، آيىقسا شاشيرتماس وە آيديرانماس-
دا. كورەيلك، موسقوا بولشەويكلەرى قارل ماركس يورتندەكى

Abdulvahap Kara

بو بویوك هزیمتلەرینی بزنك یاپاقیش توركستان قوممونیستلاریغا قاندای بر شكلدە سالیب كورسەتەرلەر ایكەن...

یاش توركستانلی

توركستان خبرلەری

«بویوك اصلاحات»

شو ییل 21 نچی یانواردان باشلاب قازاغستاننك آق بویوك غازیتالاری سانالغان «ئەڭبەكچی قازاق» ایله «ساویتسكایا ستەپ»نك اسملەری یوقاریدان كیلگەن امر بوینچه اوزگەرتیلگەن. او كوندەن باشلاب «ئەڭبەكچی قازاق»، - «سوتسیالدی قازاغستان»، «ساویتسكایا ستەپ» ایسه - «قازاقستانسكایا پراودا» آتالماقدادر.

آتالاریمزنك: «آتی اوزگەریلگەن بلەن ذاتی اوزگەریلمەس» دیگەنیدەك بو غازیتالار یەڭی «انقلابی» اسم آلغان بلەن توركستان خلاسی حالینك یاخشیلانویغا تایا اوزگەریلرمی؟

غازیتالارنك اوزلەرینگە كیلسەك، اوتلار بر آزدا یامانلاشقانلار. «سوتسیالدی قازاغستان» چیققان كونده (21 نچی یانواردا) مرحوم «ئەڭبەكچی قازاق»نی یامانلاب اوزون بر مقاله یازغان. «توركمەنستان» غازیتاسی‌دا 40 نچی ساندان باشلاب «شورالار توركمەنستانی» آتامشلاردر.

اوقوچی وە اوقوتوچیلارنك دینگە باغلیلغی

«قیزیل اوزبكستان» غازیتاسینك 10. II. 32 دە چیققان 33 نچی ساندا یازیلغانیغا قاراغاندا تاشكند معارف ادارەسی رمضان بایرامی كونی مكتبلەرنی تكشیریش اوچون بریگادالار كوندەرمشدر. بو بریگادالار مكتبلەرنك یاریمیندان كوبینك رمضان بایرامی كونلەری مكتبكە كیلمەدیكلەرینگە شاهد بولمشلاردر. ایسكی شهردە سوەردلوف نامیداكی مكتبنك 780 اوقوچیسیندان آنجاق 200 طلبه مكتبكه كیلمشدر. بویوك مكتبلەردەن سانالغان «یەڭی

حیات»نك 793 طلبەسیدەن 570 ی كیلمەمشلەردر. معلملەریدەن ده ایش باشیغا كیلمەگەنلەر كوب ایمش. كیلگەنلەریدە كوب كیچیكیب كیلیب اوقوچی وە اوقوتوچیلارنك 7 نچی فوق العاده مجلسەدەكی قاراریغا توغریدان توغری قارشو حركت قیلمشلاردر.

«ابو علی سینا» دیگەن مكتبنك یوقاری صنفلاریداكی بالالارنك یارچاسی، معلم وە مكتب ادارەسیدەكی یارچا اینچی مأمورلاردا روزه توتمشلەردر. «جەرژینسكی» نامیداكی مكتبنك ساعت غازی دیگەن معلمی اولجه بالالار قارشیسیدا نماز اوقوب، سوڭرا درسكه كیرمشدر...

توركستانلی دوقتورلار قایدا؟

«پراودا ووستوكا»نك 15 نچی فیورال ساندا تاشكندەكی اوزبك «قزل آی» (هلال احمر) خستەخانەسیدە ایشلەیدیرگەن دوقتورلارنك روی خطی (لیستەسی) اعلان ایتیلگەن. سانی قرقغا یاقین بولغان بو دوقتورلار آراسیدا برگەدە توركستانلی اسمی تاپالمادق. عجبا بولشەویكلەرنك یازدیقلاری «یوزلەرچه، میكلەرچه دارالفنون بتیریب چیققان توركستانلیلار» ایچیدە برگەدە دوقتور یوقمی ایكەن؟ یا ایسە بولشەویكلەرنك بو «ئیب یورگەنلەریدە باشقالاری كەبی قوروق لافدانگە عبارت...؟

فرقه مكتبینك مدیری سوادسز

نامانگان اطرافیداغی 3 نچی نومرولو یاغ ایشخانەسی یانیداغی فرقه مكتبینك مدیری خریوكین (بو «جناب»نك خالص روس ایكەنلیكی اسمیدەن كورونوب توریدر) سوڭگی بویوك جهان محاربەسی تاریخینی اوقوچیلارغا آڭلاتار كەن: «1914 نچی ییلغی ایمپەریالیستلەر سوغوشی بر صرب پرەنسینك (قرالەدەسینك) اولدرلیشی نتیجەسیدە باشلانغان. صربلار ایله روسلەر اورتودوقس خریستیان بولغانلاریدان روسیه هم بو ایمپەریالیست سوغوشغا قاتناشماقغا مجبور بولدی» دیەدر.

Abdulvahap Kara

موسقوا بولشەویکلەری اوز «قورسیللاو»(*) لارینی‌دا برم
تورکستانلیلارغا «سیاسی درس» حالیغا قویمشلاردر.

چار آلتون آقچاسیغا زاراق

فیورال آخرلاریدان باشلاب تاشکنددە وە تورکستاننك باشقا بر نیچە کەتتە شهرلەردە «تورغسین» (اجنبیلەر بلەن ساودا قیلادرغان ماغازین) شعبەلەری آچیلغان. بو ماغازیننك غازیتالاردا بیرگەن اعلانیغا قاراغاندا او یردە هەر کیم هەر تورلو مالنی ایستەگەنی قادار آلا بیلەدر. فقط، «تورغسین»دەن مال آلماق اوچون اجنبی والیوتاسی، ایسکی چار حکومتی آلتون آقچاسی، کولچە آلتون وە آلتوندان ایشلەنگەن نەرسەلەر تولەنش کیرەك.

ساویت دوسیەسی مالی وضعیتینك هەمدە آقچاسی قیمتینك نە درجەدە بریاد ایکەنلیگینی «پراودا وستوکا» غازیتاسینك 11 نچی فیورال سانیدا باسیلغان بو اعلان هەر نەرسەدەندە آیدین قیلیب کورسەتوب تورەدر.

قیزیل عسکرلەر آراسیدا

تورکستاندەگی ملی قیزیل قوشون قانارندا بعضی اوگتایبرلنلار سیزیلیب قالغاندان، قیزیل عسکرلەر آراسیدا تیکشیرولەر بولغان وە قیزیل قوشون دەرلەردەن عمر دیگەن بریسی گروهبازلق یوروتکەنلك بلەن عیبلەنیب فرقە مسئولیتیگە تارتیلمشدر.

ملکودەوی جهتدەن ساغلام بولماغان ادبیات (نظرت، غازی یونس وە باشقالارنك اثرلەری) کتبخانەلەردەن چقاریلیب تاشلانغان. سوادسزلقنی توگەتیش وە قیزیل عسکرلەرگە عائد درسلکلەر («قیزیل عسکر» وە «یەنگی قیشلاق»)دە بر قاتار خطالار وە بیرلی ملتچیلکنی اویغاتیش یولندا اوورنوشلەر تاپیلمشدر.

(«قیزیل اوزبکستان» 22.11.32 سان 43)

(*) «خزیوکن»نك معناسی «قورسیللاوچی» (تونتور قورسیللاوی) اوغلی دیەکدر.

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Herbert Wolff, Berlin SO 16
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4

Abdulvahap Kara